

6201

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

59(075)
Z-20

2010

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐԲ

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک ۲۰ ذی القعدہ ۱۳۱۵ و ۳۰ مارت
۳۱۴ تاریخلی و ۸۲ نومرولی رخصتنامہ سیلہ نشر اولنمشد
مصارفی آمریقان مسیونر شرکتی طرفندن تسویہ اولنہرق طبع اولنمشد

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ՅԱԿՈԲ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

1898

ՀՅՈՒՄԱՆ

ԴԻԴԻՈՆԱԳԱՅԱՐՅԻՄ

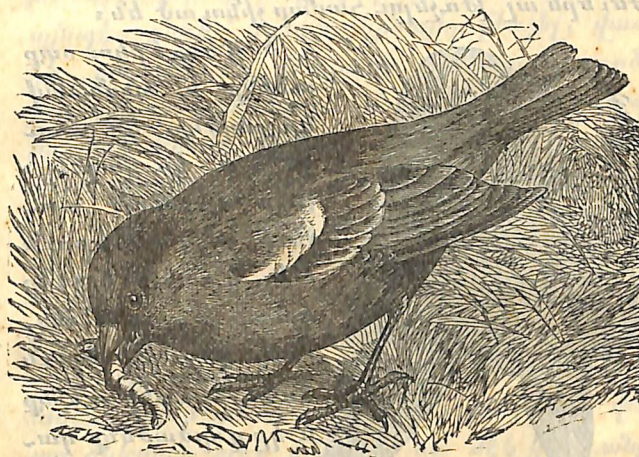
ԳԳԳԳ ԳԳԳԳԳԳ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐԳ

Ա. ԳԱՍ

Թեւ	Մաղ	Ան-դամ	Մէ-ջը
Հաց	Թռ-չիլ	Տա-րա-ծել	Բռ-նել
Հն-ձել	Մա-ղիլ	Ա-նա-սուն	Շի-նել

ԹՈՉՈՒՆՆԵՐ (1)

1. Հոս թռչունի մը պատկերը կայ: Նա-
յինք սա պատկերին: Կը տեսնես թէ թռչ-
չունը երկու ոտը ունի, և չունի և կատուի

تاریخ ۱۶۰۶ هـ معقار ۶ - تالیف المصنف المصنف
بمطبعة المطبعة المطبعة المطبعة المطبعة
بمطبعة المطبعة المطبعة المطبعة المطبعة المطبعة

ԱՄԵՐԻԿԱՆԱԳԱՅԱՐՅԱՆ

ՀԱՅԿԱՅԵՐԹ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳՐԱԾԻՔ

8001

պէս չորս ոտք չունի: Ամէն մէկ ոտքին ծայրը մատեր կան, և իւրաքանչիւր մատին ծայրը սուր եղունգ մը կայ:

ԹՈՉՈՒՆԻ ՄԱԳԻԼ

2. Թռչունին առջևի անդամներուն թեւ կ'ըսուի և թռչունը շունին և կատուին պէս զանոնք քալելու համար չկրնար գործածել: Թռչունը անոնցմով օդին մէջ կը թռչի, և ինչպէս ոտքերը քալելու համար թեւերն ալ թռչելու համար շինուած են:

ԹՈՉՈՒՆԻ ԹԵՒ

3. Մենք երկու ոտք ունինք և անոնցմով կը քալենք, կը ցատկենք և կը վազենք: Մեր մարմնոյն առջևի անդամներուն թեւ կ'ըսուի, և չենք կրնար թռչիլ անոնցմով: Մեր թեւերուն ծայրը ձեռքեր ունինք և կը գործածենք զանոնք շատ բաներու համար, բայց եթէ թռչուն մը ձեռք ունենար՝ անոր երբեք օդուտ պիտի չընէր:

4. Մենք մեր ձեռքերովը կրնանք գետի-

նը փորել, սերմ ցանել, ցորեն հնձել, աղալ և անկէ հաց շինել և կրակ վառելով եփել: Կամ մեր ձեռքերովը կը բռնենք կենդանիներ, թռչուններ, ձուկեր, և կտոր կտոր կ'ընենք զանոնք ու կ'փենք և կ'ուտենք:

5. Բայց թռչունը իր կերակուրը պատրաստելու համար պէտք չունի գործելու, և ուստի ձեռք չունի: Չեռքի տեղ թեւեր ունի և կրնայ անոնցմով թռչիլ ուտելիք գտնելու համար:

6. Երբ թռչուն մը օդին մէջ կը թռչի, թեւերը վեր վար կը զարնէ: Եթէ դուն ալ այնպէս ընէիր՝ պիտի չկրնայիր թռչիլ, վասն զի քու թեւերդ թռչունի թեւերուն գործը չեն կրնար կատարել: Ինչպէս որ թռչուն մը իր թեւերովը չկրնար գործիք մը բռնել, դուն ալ չես կրնար թեւերովդ թռչիլ:

7. Երբ թռչունը թռչելու համար իր թեւերը կը բանայ, անոնց վրայ ոչ թէ մազ՝ այլ փետուր՝ պիտի տեսնես, և այս փետուրները հողմահարի պէս իւրաքանչիւր թեւին վրայ կը տարածուին: Թռչունին մարմնոյն նման կողմը փետուրներ կան: Թռչունին փետուրներուն պէս փետուր ոչ մէկ կենդանիի վրայ կը գտնուի:

Բ. ԴԱՍ

Ե-դունդ	Ճ-Ճի	Կոտ-րեյ	Ցին
Կ-տուց	Որդ	Թաց	Ու-դիդ
Մեծ-նալ	Սան-տր	Քա-մոց	Որս

Թ Ո Չ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր (2)

ԱՐԵՎԻԻԻ ԳԼՈՒԽ

կ'ըսուի:

ՑԻՆԻ ՈՏՔ

ՃՆՃՂՈՒԿԻ ԳԼՈՒԽ

1. Թռչունը ակույ չունի և բերնին մէջ մերկներուն պէս կակուղ շրթունքներ ալ չկան, բայց անոր շրթունքները մեր եղունգներուն և եղջիւրի պէս կարծր են: Անոնց կտուց

2. Թռչուններէն ոմանք որսը իրենց մագիլներովը կը բռնեն և կտուցով կտոր կտոր կ'ընեն: Այս թռչուններուն մագիլները և կտուցները շատ զօրաւոր, սուր և կեռի պէս ծուռ են: Եթէ ցինի (չայլազ) մը կամ արծիւի մը կամ բուրի մը նայիս, այս սուր եւ ծուռ կտուցները եւ մագիլները պիտի տեսնես:

3. Թռչուններէն ոմանք մանր և կարծր սերմեր ուտելով կ'ապ-

ըին, ասոր համար երբ բոլորովին կը մեծնան, անոնց կտուցը ուղիղ և կարծր կ'ըլլայ:

4. Երբ այս թռչունները դեռ ձագ են, անոնց կտուցը կակուղ կ'ըլլայ, և այն ատեն կ'ուտեն կակուղ ճճիներ եւ որդեր զորոնք իրենց հայրը և մայրը կը կերցնեն իրենց: ԹՈՒԹԱԿԻ ԳԼՈՒԽ
ՃՆՃՂՈՒԿԻՆ (սէրչէ) կտուցը որուն պատկերը նախորդ երեսին վրայ կը տեսնես, այսպէս է:

ԿՏԱՐԻ ԳԼՈՒԽ

5. Թռչուններ կան որ ա- մէն տեսակ կարծր սերմեր և կաղինի և ընկոյզի պէս բաներ կ'ուտեն, ասոր համար անոնց կտուցը զօրաւոր է և կրնան անոնցմով իրենց կե- րած պտուղներուն կեղեւները կտրել:

6. Վերի կտուցը դէպ ի վար կը ծռի և սրածայր է, և թռչունը ասով սերմը կամ կաղինը կամ ընկոյզը կը զատէ և կը ստկէ:

ԲԱՂԻ ԳԼՈՒԽ

7. Վարի կտուցը կարճ և երկու կողմն ալ սուր է եւ այնպէս զօրաւոր է որ կըր- նայ ամենէն կարծր կաղինը կամ ընկոյզը կտրել: Թուլթակին կտուցը այսպէս է:

8. Թռչուններէն ոմանք կ'ուտեն որդեր և ճճիներ որոնք կակուղ և թաց տեղերու

մէջ կը գտնուին: Սյու տեսակ թռչուններուն
կտուցները շատ երկայն և բարակ կ'ըլլան:

9. Երբ ասոնք իրենց փորը կշտացնել ու
զեն, իրենց երկայն կտուցները կը խոթեն
թաց հողի մէջ և հոն գտնուող որդերը կը
գտնեն կ'ուտեն: Կտցարին (եէլվէ) և արագիւ
րին կտուցները այս տեսակէն են:

10. Կան թռչուններ ալ որոնք իրենց ու
տելիքը ցեխէն կը քամեն, ասոր համար ա
նոնց կտուցները ուղիղ և կակուղ են և եր
կու կողմը ունին տեսակ մը սանտր, որուն
միջոցաւ կը քամեն իրենց ուտելիքին մէջի
ջուրը: Բադին կտուցը այսպէս է:

Գ. ԴԱՍ

Ն-պա-տակ	Բո-լոր	Չայն	Շունչ
Սո-ղալ	Քա-շել	Սա-րիկ	Ծունկ
Տախ-տակ	Կո-կորդ	Հաս-նիլ	Բար-ձր

Թ Ռ Զ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր (3)

1. Թռչունները օդին մէջ թռչելու նպա
տակաւ ստեղծուած են, ասոր համար ա
նոնց մարմնոյն մէջ աւելի օդ կը գտնուի,
քան թէ անասուններու, ձուկերու, օձերու,
ճճիներու և գետինն վրայ սողալու կամ ջու
րի մէջ լողալու նպատակաւ ստեղծուած կեն
դանիներուն մէջ:

2. Թռչունին սրունքներուն և թեւերուն

մեծ ոսկորներուն մէջը պարապ է, և թռուչունին առած օդը անոր թոքերէն այս ոսկորներուն մէջ կ'երթայ, և թէպէտ այս ոսկորները մեծ և զօրաւոր են, բայց նաեւ շատ թեթեւ են:

3. Կուրծքն ալ բոլորովին օդով լեցուն է, և երբ թռչունը կը շարժէ իր կուրծքին ոսկորները, անոնց մէջ դանդաղ օդը դուրս կ'ելլէ, ինչպէս կ'ըլլայ երբ փքոցի (քօօրիւք) մը կոթը վեր կը վերցնենք և ետքը վար կը կոխենք:

4. Թռչունին բոլոր կուրծքը ճիշդ փքոցի մը պէս է: Կուրծքին առջեւը և ետեւը ճիշդ փքոցիին երկու տախտակներուն պէս են, և կոկորդն ալ փքոցիին խողովակին պէս է:

5. Թռչուններ կան որ օդը անոնց ոչ թէ միայն բոլոր կուրծքը և մեծ ոսկորները կը լեցնէ, այլ մորթին եւ միսին մէջտեղն ալ:

6. Եթէ այսքան օդ չկենար թռչուններուն մարմնոյն մէջ, թռչուն մը ոչ կրնար այնքան երկար ատեն երգել, ոչ ալ այնքան բարձր ձայն հանել, ինչպէս կ'ընեն շատ թռուչուններ:

7. Եթէ մենք ուղէինք արտոյտին (չայրը գուշու) կամ սարիկին (արտըճ գուշու) չափ երկար ատեն երգել, և մեր ձայնը մեր մեծութեան համեմատութիւնով անոնցինին չափ բարձր հանել, մեր կուրծքերը մինչեւ մեր

ծունկերը վար պիտի իջնէին և պիտի ուռեւնային մեր ձեռքերուն հասածին չափ բարձր, եթէ ոչ պիտի չկրնայինք պէտք եղած օդը առնել մեր մէջը:

Դ. ԴԱՍ

Բա-ւա-կան	Մե-ռած	Տե-սած	Ճիւղ
Ծան-րու-թիւն	Կ'ը-նէ	Նս-տիլ	Բառ
Ո-րով-հե-տեւ	Դիւ-րին	Կա-մաց	Մատ

Թ Ռ Զ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր (4)

1. Ըսի ձեզի թէ թռչուններուն կը տուցները յարմարացուած են իւրաքանչիւր թռչունին վիճակին եւ անցընելիք կեանքին: Թռչունը իր կերը կ'սուցով կ'ուտէ:

2. Բայց կերը թռչունին ոտքը չդարպէտք է որ թռչունը ինք երթայ փնտռէ. ասոր համար թռչունը սրունքներու և թևերու պէտք ունի:

3. Նախ դիտենք մէկ քանի թռչուններուն

սրունքները և ոտքերը : Շատ մանչեր և աղջիկներ լաւ կը ճանչնան այս թռչունները : Հիմա ուշադրութիւն ընենք թէ թռչուններուն սրունքները և թեւերը ի՞նչ կերպով կ'օգնեն անոնց իրենց կերը գտնելու համար :

ԹՌՉՈՒՆԻՆ ԲԱՅ ԵՒ ԳՈՅՈՒՍԵ ՈՏՔԵՐԸ

4. Թռչունի մը սրունքը շատ չնամանի մարդու սրունքին, կամ ձիու մը, շունի մը կամ կատուի մը ետեւի սրունքին, բայց թռչունին իւրաքանչիւր սրունքը ունի միեւնոյն ոսկորը, բայց չունի միեւնոյն ձեւը :

5. Նախ և առաջ բոլոր թռչուններուն սրունքները այնպէս չին առած են որ, երբ սրունքը կը ծռի, ոտքին մատերը կը գոցուին :

6. Եթէ հաւու մը նայիս կամաց կամաց քալած ատենը, պիտի տեսնես որ ամէն մէկ քայլին՝ գետնէն վեր առած ոտքին մատերը կը գոցէ :

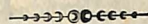
7. Այնպէս որ երբ թռչուն մը թառի մը կամ ծառի ճիւղի մը վրայ կը թառի, մարմնոյն ծանրութիւնը կը ծռէ անոր սրունքները, և մատերը ամուր մը կը բռնեն թառը :

8. Թռչուններէն շատը ճիւղի մը վրայ կը

թառին և կը քնանան, և զարմանալի է որ իրենց խորունկ քունի մէջ եղած ատենն անգամ ճիւղին վրայէն վար չեն իյնար :

9. Բայց եթէ յիշենք թէ երբ թռչունը սրունքները ծռած կը թառի ճիւղի մը վրայ, անոր ծանրութիւնը պատճառ կ'ըլլայ մատերուն ճիւղին փաթթուելուն, դիւրաւ կը տեսնենք թէ թռչունը չկրնար իյնալ մինչեւ որ ոտքի վրայ չկայնի :

10. Երբեմն թռչուն մը քունի մէջ կը զարնուի և կը մեռնի և վար չիյնար, վառն զի մարմնոյն ծանրութիւնը ամուր կը բռնէ զայն եղած տեղը :

Ե. ԳԱՍ

Բռնեւ	Կտոր	Ձեռնոց	Հաստ
Գառ	Նեւեւ	Որս	Լաթ
Ոյժ	Միշտ	Կա-տա-ղի	Լալ

ԹՌՉՈՒՆՆԵՐ (5)

1. Տեսանք թէ արծիւները և բուերը իրենց որսերը կը բռնեն ողջ ողջ, և իրենց սուր կըտուցներովը կտոր կտոր կ'ընեն զանոնք :

2. Բայց անոնք իրենց որսերը ոչ թէ իրենց կտուցովը, այլ ոտքերովը կը բռնեն,

Բ Ա Ձ Է

ուստի անոնց ոտքերը շատ զօրաւոր են և ամէն մէկ մատին ծայրը գտնուած մագիլը սուր և կտուցը ծուռ է:

3. Երբ արծիւը իր որսը կը բռնէ, ճիւրաններուն մէջ կ'առնէ և կտուցովը կտոր կտոր կը փրցնէ:

4. Կան շատ մեծ ցիներ որոնք ձուկ

կ'ուտեն, ասոր համար անոնց մագիլները շատ երկայն, կեռի պէս ծուռ և ծայրերն ալ շատ սուր են:

5. Յինը երբ կը տեսնէ ձուկ մը որուն կրնայ հասնիլ, անոր վրայ կը նետուի նետի մը պէս և ճիրաններովը կը բռնէ զայն: Անոր ծանրութեան և իյնալուն թափովը (հըզ) մագիլները ձուկին մարմնոյն մէջ կը մխուին, և անիկա կը բռնէ իր որսը և կը թռչի կ'երթայ:

6. Արծիւին ճիրանները այնպէս ուժեղ և սուր են և ինք այնքան ծանր է որ երբ կը նետուի նապաստակի մը և մինչեւ անգամ գառի մը վրայ, անոր մագիլները այնպէս կը մխուին անոնց մարմնոյն մէջ, որ շուտով կը սպաննեն զանոնք:

7. Այս թռչուններէն ոչ մէկը իր կտուցը կը գործածէ որսը բռնելու համար, այլ միշտ իրենց ճիրաններովը կը բռնեն:

8. Եթէ ուղես արծիւ մը կամ ցին մը բռնել, ասոնք իրենք զիրենք կռնակի վրայ կը նետեն և իրենց ուժեղ ճիրաններովը այնպէս կատաղաբար կից կը զարնեն որ, եթէ շատ հաստ ձեռնոց դրած չըլլաս կամ հաստ լաթ մը չնետես թռչունին ոտքերուն վրայ, ձեռքերդ կտոր կտոր կ'ըլլան:

2. ԳԱՍ

Բա-րակ	Կան-գուռն	Գիտ-նալ	Բա-ւա-կան
Հաս-նիլ	Լո-ղալ	Կուրծք	Տես-նել
Ուս	Ա-րա-րած	Զուկ	Կեն-դա-նի

Թ Ո Ջ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր (6)

1. Հիմա գանք քանի մը թռչուններու, որոնք իրենց ուտելիքը ջուրի մէջ կը գտնեն և իրենց կաուցովը կը բռնեն զանոնք:

2. Այս տեսակ թռչուններուն շատը կ'ուտեն ձուկ, գորտ և ուրիշ կենդանիներ ուրոնք կը գտնուին աւազաններու, լիճերու և գետերու մէջ: Այս թռչունները ունին շատ երկայն և բարակ սրունքներ, ուստի կրնան իրենց որսին ետեւէն ջուրը մտնել:

3. Այսպիսի շատ թռչուններ կան, և անոնցմէ մէկն է ճայը (պալըզչին):

4. Այս թռչունը ունի երկայն և բարակ վիզ, և երկայն ու սրածայր կաուց: Սրունքներն ալ շատ երկայն են: Երբ փորը կշտացնել ուզէ, ջուրին մէջ կը մտնէ գրեթէ մինչեւ կուրծքը, և գլուխը կը թաղէ իր ուտելուն մէջ, և կը կենայ հոն ոչ թէ թռչունի մը պէս, այլ քարի կամ փայտի կտորի մը պէս:

5. Երբ ճայը այս վիճակին մէջ կը կենայ, գորտեր և ձուկեր չեն կրնար տեսնել զայն և անոր մօտերը կը լողան: Երբ անոնցմէ մէկը ճային մօտ գայ, անիկա իր վիզը կ'երկնցնէ եւ գրեթէ ամէն անգամ ուն բան մը կը բռնէ:

6. Ճայը այնպէս հանդարտ կը կենայ որ ջրմուկն (սու սըլանը) անգամ չկրնար զանիկա տեսնել, և շատ

անգամ շատ մօտ կ'երթայ ճային, որ կը բռնէ և կ'ուտէ զայն:

7. Անգամ մը այցելեցի տեղ մը, ուր ճայեր շատ ընտանեցած էին մարդու: Առտուն լիճին եզերքը, ճայէ մը քանի մը կանգուն անդին, նստած էի, և անոր իր ուտելիքը այս կերպով որսալը տեսայ:

8. Զրմուկերը աւազաններուն եզերքը ծակեր կը բանան և ջուրը դուրս կը վազցնեն, ուստի ճայերը շատ օգտակար կ'ըլլան զանոնք ջնջելով:

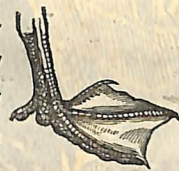
Բ. ԳԱՍ

Շար-ժիլ	Թի	Տա-րա-ծել	Սազ
Փաթ-թու-իլ	Եր-կու	Կա-բապ	Կոյր
Ծո-վե-զր	Ե-տեւ	Կարճ	Իր

ԹՈՉՈՒՆՆԵՐ (7)

1. Զրային թռչուններէն շատերը իրենց ուտելիքը գտնելու համար կը լողան, և պէտք է որ լողալու համար շինուած ոտքեր եւ սրունքներ ունենան: Կարապը (գուղու) սազը և բադը լողացող թռչուններուն ամենէն աւելի ծանօթներն են:

2. Եթէ բադի մը սրունքները դիտես, պիտի տեսնես որ կարճ են, և մարմնոյն այնքան ետեւի կողմը կը գտնուին որ, կենդանին լաւ չկրնար քայլել, և ամէն անգամ որ քայլ կ'առնէ, մարմինը կը շարժի մէկ կողմէն միւս կողմը: Սազին և կարապին սրունքներն ալ այսպէս են:

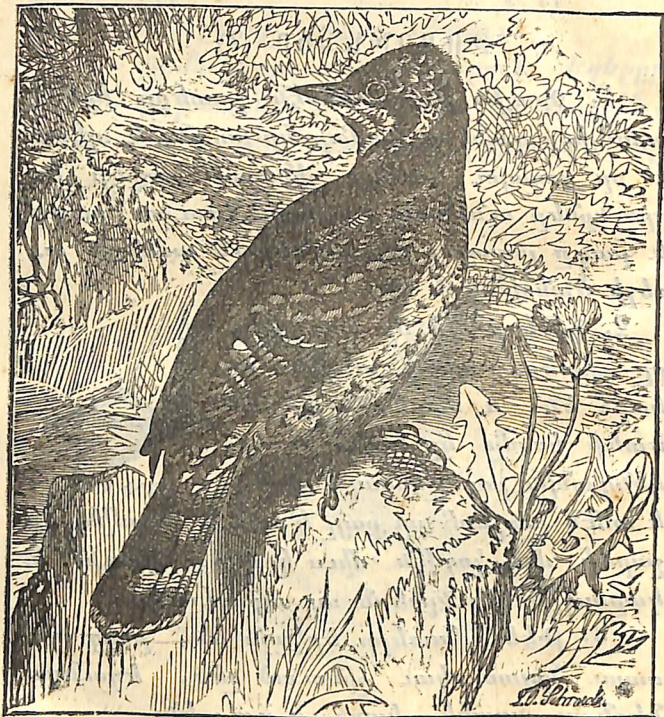

ԲԱԴԻ ՈՏԲ

3. Թէեւ մատերը երկայն են, բայց որսալու նպատակաւ շինուած չեն, եղունգներն ալ պզտիկ, կարճ և գուլ են:

4. Այս թռչունները լողալու համար ստեղծուած են, ուստի անոնց ոտքերուն մատերը իրարու միացած են մաշկով

մը՝ ճիշդ գորտին ետեւի ոտքերուն պէս։
Երբ բազը իր մատերը կը տարածէ, սրունք-
ներովը և ոտքերովը ինքն իրեն թի կը քա-
շէ, ճիշդ նաւավարի թիի պէս գործածելով
շանոնը։

ՄՈՒՈՒԼԻՁ

5. Թռչուններէն ոմանք իրենց ուտե-
լիքը գտնելու համար ծառերու վրայ կ'ելլեն
մագրլցելով։ Մնոնց ոտքերն ալ մագրլ-

ցելու յարմարութիւնով ստեղծուած են։

9. Թռչուններէն շատերը իրենց ոտքե-
րուն առջեւի կողմը երեք, եւ ետեւի կողմը
մէկ մատ կ'ունենան, բայց մագրցող թռ-
չունները առջևի կողմը երկու և ետեւի կողմը
երկու մատ կ'ունենան, և այսպէս աւելի ա-
ղէկ կրնան ճիւղերու փաթթուիլ։

7. Մագրցող թռչուններուն ամենէն ա-
ւելի ծանօթ եղողը թուրթակն է։ Եթէ թա-
ռած միջոցին անոր ոտքերուն նայիս, պի-
տի տեսնես որ երկու մատ ոտքին առջևի
կողմը կայ, երկու մատ ալ ետեւի կողմը։

8. Եւրոպայի մէջ թուրթակները վայրի
վիճակի մէջ չեն ապրիր, բայց հոն կան մա-
գրլցող քանի մը թռչուններ։ Կիւլ (զուղուգ)
կայ, որուն ձայնը ամէն մարդ կը ճանչ-
նայ, և ծուռվիզը (էյրի պոյուն) կայ որ
պղտիկ գեղեցիկ դեղին թռչուն մըն է եւ
ճիշդ կ'իւլէն առաջ կու գայ անդղիական ծո-
վեղերը։ Կայ նաև փայտփոր (աղաճ գազան)
ըսուած թռչունը։

Ը. ԴԱՍ

Հող	Փո-րել	Բա-րակ	Ծայր
Նա-յիլ	Տ-կար	Փե-տուր	Սուր
Փնտ-ռել	Ա-խոռ	Հազ-ուա-գիւտ	Հաստ

Թ Ռ Զ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր (8)

ՄԻՍԵՆՈՒՆԻԿԻ ՈՏՔ

1. Շատ թռչուններ խիստ քիչ կը գործածեն իրենց սըրունքը, և իրենց ուտելիքը անդին ասդին թռչելով կը գտնեն: Անոր համար այս թռչուններուն սըրունքները եւ ոտքերը շատ փոքր եւ բարակ են:

ՄԱՅՐԵՀԱՒ

կարճ, պզտիկ և տկար են:

3. Ոտքին մատերուն ամէն ալ դէպ ի առաջ հակած են, և եղունգները մանր, շատ ծռած և ծայրերը սուր են: Այս թռչուն

2. Տեսակ մը ծիծեռնիկ կայ որ օրուան մեծ մասը օդին մէջ կ'անցնէ, երբեք չթառիր ճիւղի մը վրայ, և շատ քիչ անգամ կը քալէ գետնի վրայ կամ հանդիստ կ'առնէ: Ուստի անոր սրունքները

ՀԱՒՈՒ ՈՏՔ

չունին բոյնը կը գտնուի պատի կամ ապառաժի վրայ գտնուած ծակերուն մէջ, և իր եղունգները պատի կամ ապառաժի վրայ վազած ատենը կը գործածէ:

4. Քիչ մըն ալ նայինք այն թռչուններուն որոնք իրենց ուտելիքը իրենց ոտքերով հողը փորելով կը հանեն: Այս տեսակ թռչուններուն ամենուն սրունքներն ալ շատ ուժով, մատերը կարճ եւ հաստ, եւ եղունգները կարծր են եւ գուլ:

5. Բոլոր թռչուններուն եղջիւրի պէս կարծր մագիլները մեր մատերուն եղունգներուն պէս միշտ կը մեծնան, բայց հողը փորող թռչուններուն մագիլները աւելի շուտ կը մեծնան մաշածին տեղը բռնելու համար:

ՀԱՒՈՒ ԶՈՔ

6. Հաւի տեսակէ եւ շող բոլոր կենդանիները հողը փորող թռչուններ են: Եթէ անոնք արտի կամ պարտէզի մէջ եղած ատեն նայելու ըլլաս, պիտի տեսնես որ շատ անգամ իրենց ուտելիքը գտնելու համար հողին մէջը բաւական խորունկ փոսեր կը փորեն:

7. Շատ թռչուններ հաւկիթէ ելած աւտեն այնքան տկար են որ չեն կրնար քալել, և երբ անոնց մայրը եւ հայրը կեր կու տայ անոնց՝ հազիւ կրնան իրենց գլուխը վեր վերցնել: Բայց հոգը փորող թռչունները երբ հաւկիթէ կ'ելեն անմիջապէս կը վազեն եւ կը սկսին հոգը փորել:

8. Շատ թռչուններ երբ հաւկիթէ կ'ելլեն, գրեթէ մերկ են: Իրենց վրայ կ'ունենան քանի մը փետուրներ միայն, եւ անոնց մայրը կը տաքցնէ զանոնք իր մարմինովը մինչեւ որ անոնց փետուրները դան: Բայց գետինը փորող թռչունները երբ հաւկիթէ կ'ելլեն, անմիջապէս ասդին անդին կը վազեն, քանզի իրենց վրայ ունին բարակ խիտ փետուրներէ չինուած կակուղ մուշտակ մը որ կը տաքցնէ զանոնք: Այս բարակ փետուրները կը մնան թռչունին վրայ մինչեւ որ անոր բուն փետուրները դան, եւ երբ բուն փետուրները կը սկսին բուսնիլ հետզհետէ ասոնք կը թափին եւ ետքէն բուսնող փետուրները անոր տեղը կը բռնեն:

Թ. ԴԱՍ

Յարմարիլ	Մէջէն	Ճանճ	Ձեւ
Անցուհի	Ծիծեռնիկ	Կարծր	Լայն
Նապաստակ	Ճնճղուկ	Կտցար	Բոյս

Թ. ՌԶՈՒՆՆԵՐ (9)

ԾԻԾԵՐՆԻԿ

1. Տեսար թէ թռչուններուն սրունքները յարմարցուած են անոնց անցուցած կեանքին: Անոնց թեւերն ալ այսպէս են:

2. Արծիւի, ցիւնի եւ բուռի պէս թռչուններ կան, որոնք իրենց մագիլներովը ողջ որսեր կը բռնեն, եւ երբ կը բռնեն, օդին մէջ թռչելով իրենց բոյնը կը տանին զանոնք: Ուստի բաւական չէ իրենց սրունքներուն ուժեղ և մագիլներուն սուր և կեռի պէս ծուռ ըլլալը: Եթէ այս թռչունները շատ զօրաւոր թեւեր չունենային, չէին կրնար իրենց բոյնը տանիլ իրենց բռնած ծանր որսերը և իրենց ձագերը անօթութենէ կը մեռնէին:

3. Ասոր համար այս բոլոր թռչուններուն թեւերը շատ մեծ եւ զօրաւոր, եւ փետուրները երկայն եւ հաստատուն են:

4. Բայց երբ կը նայինք ծիծեռնիկին և այն տեսակէն եղող թռչուններու, կը տեսնենք որ անոնց թեւերը արծիւին եւ ցինին թեւերուն ձեւը չունին:

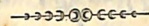
5. Ծիծեռնիկները օդին մէջ ճանճեր եւ միջատներ կը բռնեն և անոնցմով կը կերակրուին, եւ իրենց ձագերն ալ անոնցմով կը սնուցանեն: Սակայն ճանճերը արծիւին կերած դառին, նապաստակին եւ ճագարին (ատա թալչանը) չափ ծանր չեն, ուստի հարկ չկայ որ ծիծեռնիկին եւ այն տեսակէն եղող թռչուններուն թեւերը լայն ըլլան:

6. Ծիծեռնիկը թռած ժամանակը իր բերանովը կը բռնէ միջատը, ուստի պէտք է որ կարող ըլլայ օդի մէջ նետի պէս երթալ եւ միջատէն աւելի արագ դառնալ: Այս պատճառաւ անոր թեւերը շատ երկայն, նեղ, սրածայր, եւ փետուրներն ալ խիստ կարծր են:

7. Ծիծեռնիկի տեսակէն քանի մը թռչուններ կան որ իրենց ժամանակին մեծ մասը օդին մէջ կ'անցնեն, և այնպէս կ'երեւին իբրեւ թէ բոլորովին թեւ են:

8. Մերմեր կամ միջատներ ուտող թռչունները տունկերու կամ գետնի վրայ կը գլտ-

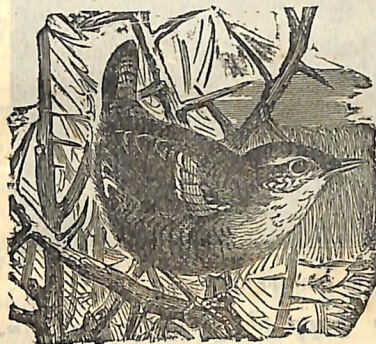
նուին, ուստի պէտք չունին երկայն և զօրաւոր թեւերու. անոր համար անոնց թեւերը կարճ և անզօր են:

Թ. ԳԱՍ

Ոստայ-նան-կել	Գաւազան	Փախ-չիլ	Կապոյտ
Մի-ջատ	Գող-նալ	Եր-թալ	Դե-ղին
Գե-ղե-ցիկ	Վախ-կոտ	Աւ-ազ	Բա-ժին

Թ Ռ Զ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր (10)

1. Թռչուններուն ամէնքն ալ բոյն կը շինեն, բայց բոլոր բոյները իրարու չեն նմանիր: Թռչուններէն ոմանք աւազի մէջ իրենց փոսեր կը փորեն, ոմանք իրենց բոյնը բարակ ճիւղերէ եւ ցախերէ կը շինեն, ոմանք ալ իրենց գեղեցիկ տունները խոտէ կամ տերեւներէ կը հիւսեն և անոնց մէջերը մեծ ճարտարութիւնով կը պատեն:

2. Թռչուններուն ամէնն ալ հաւկիթ կ'ածեն: Մեր եփած եւ կերած հաւկիթները

ամէն մարդ գիտէ: Հաւկիթները կարծր և ճերմակ կեղեւներ ունին, և անկէ ետքը կու գայ բարակ և յստակ մաս մը, որուն հաւկիթի ճերմկուց կ'ըսենք, և անկէ ետքն ալ հաւկիթին դեղնուցը կու գայ:

3. Թէեւ բոլոր հաւկիթներուն մէջը միևնոյն է, բայց ամէն հաւկիթի կեղեւ ճերմ

ՏՐՈՒՄԻՆՈՍ ԵՒ ԻՐ ԲՈՅՆԸ

մակ չըլլար: Շատ փոքր թռչուններ կան, որոնք խիստ գեղեցիկ, այսինքն կապոյտ, կանաչ, դեղին և պիսակոտ հաւկիթներ կ'ածեն:

4. Թռչունին ձագերը հաւկիթէ կ'ելլեն: Թռչունի ձագեր կան, օրինակի համար՝ հաւու ձագ, բադի ձագ, որ հաւկիթէ կ'ելլեն և անմիջապէս կը վազեն և կրնան իրենց ուտելիքը գտնել: Բայց թռչուններէն շատերը այն

պէս տկար են որ հաւկիթէ ելլէ՛ ետքը ատեն մը անոնց մայրը և հայրը կը սնուցանեն զանոնք:

5. Թռչուններուն ձագերը այնքան շատ կ'ուտեն որ մեծերը մինչեւ իրիկուն շաբունակ անոնց ուտելիք կը կրեն: Ամէն անգամ որ մեծ թռչունը բոյն կու գայ, միջատ մը կամ որդ մը կը բերէ և կը դնէ զայն ձագերէն մէկուն բերանը:

6. Երբ ձագերը կը լսեն մեծ թռչունին թեւին ձայնը, ամէնքը մէկէն իսկոյն իրենց բերանը կը բանան և կը ճռռողեն ուտելիքի համար:

7. Բայց մեծ թռչունը գիտէ թէ որո՛ւ պիտի տայ ուտելիքը, և կարգաւ ամէն մէկուն կու տայ, և հոգ կը տանի որ ձագերէն իւրաքանչիւրը ճիշդ իր բաժինը առնէ:

8. Կան անկիրթ և կոշտ տղաքներ որ կը կարծեն թէ փսաս չընեն թռչուններուն քար նետել, կամ բոյներէն դողնալ անոնց գեղեցիկ հաւկիթները, և կամ առնել այդ վախկոտ ձագերը:

9. Կ'ուզեմ հարցնել այսպիսի տղոց թէ, արդեօք պիտի ախորժէ՞ն եթէ մէկը զիրենք քարոտէր, կամ պիտի ուզէ՞ն որ այլանդակ և տգեղ ու խոշոր մարդ մը քարոտէր և առնէր տանէր զիրենք իրենց հայրերուն և մայրերուն քովէն:

10. Շիտակ չէ թռչունները որսալ կամ անոնց քար նետել, անոնց բոյնը աւրել, և կամ անոնց հաւկիթները և ձագերը դողնալ:

ԺԱ. ԴԱՍ

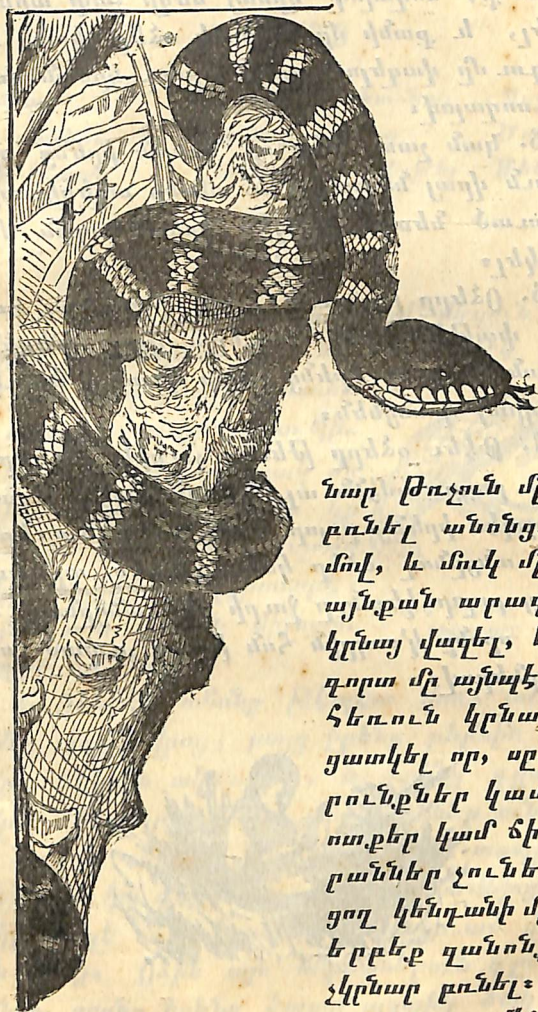
Ցատկել	Օձ	Արտ	Փնտռել
Փաթ-թու-իլ	Սո-ղալ	Որս	Մեռ-նիլ
Եր-բեք	Ա-ղեղ	Գորտ	Մուկ

Օ Ձ Ե Ր (1)

1. Եթէ օձ տեսած չըլլայիր եւ քեզի ըսէին թէ ցամաքի վրայ կը գտնուի կենդանի մը որ դլուխ և մարմին ունի, բայց ոտքեր և սրունքներ չունի, պիտի խորհէիր թէ այսպիսի կենդանի մը ոչ կրնայ վազել, ոչ սողալ, ոչ ալ ցատկել:

2. Եւ եթէ ըսէիր թէ այս կենդանին կ'ապրի մուկեր, թռչուններ և գորտեր ու տերով, պիտի ըսէիր թէ այդ կենդանին չկրնար զանոնք բռնել և շուտով կը մեռնի անօթութենէ:

3. Պիտի խորհէիր թէ թէպէտ դուն սրունքներ, ոտքեր և ձեռքեր ունիս, բայց եթէ բոլոր օրը աշխատիս, չես կըր-

նար թռչուն մը բռնել անոնցմով, և մուկ մը այնքան արագ կրնայ վազել, և գորտ մը այնպէս հեռուն կրնայ ցատկել որ, սրունքներ կամ ոտքեր կամ ճիւղաններ չունենցող կենդանի մը երբեք զանոնք չկրնար բռնել:

4. Սակայն օձը, որ արտերու մէջ կը

տեսնենք, սողալով կրնայ մեղի չափ արագ քալել, և քանի մը տեսակ օձեր կան որ մարդու մը վազելուն չափ արագ կրնան վազել սողալով:

5. Կան շատ օձեր որ կրնան իրենց որսերուն վրայ նետուիլ, և ոմանք աղեղէ արծակուած նետի մը պէս կրնան օդին մէջ ցատկել:

6. Օձերը թռչունի ձագ փնտռելու համար փաթթուելով ծառերու վրայ կ'ելլեն, և կան օձեր որ իրենց բոլոր կեանքը ծառերու վրայ կ'անցնեն:

7. Թէեւ օձերը թեւեր չունին ձուկերու պէս, բայց ամէն ալ կրնան աղէկ լողալ, և ինչպէս իրենց բոլոր ժամանակը ծառերու վրայ անցընող օձեր կան, այնպէս ալ կան իրենց բոլոր կեանքը ջուրի մէջ անցընող օձեր, որոնք կ'ապրին հոն իրենց գտած ուտելիքներով:

ԺԲ. ԴԱՍ

Պի-ծակ	Սեղ-մեղ	Գիտ-նալ	Պոչ
Քա-ռա-կու-սի	Ժա-նիք	Վէրք	Ծայր
Կար-կ-տան	Հա-օակ	Փաթ-թեղ	Մեծ

ՕՁԵՐ (2)

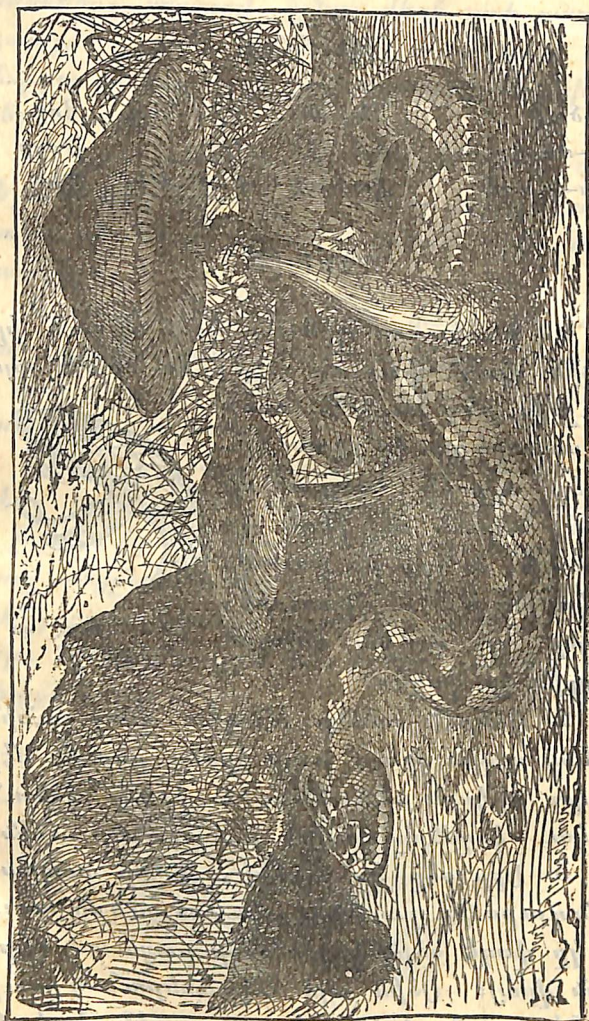
1. Գիտես որ պիծակը կամ մեղուն իր պոչին վրայ փուշ մը ունի, եւ եթէ այս փուշովը քեզ խայթէ, ատեն մը սաստիկ ցաւ կը զգաս: Պիծակը պզտիկ տոպրակ մը ունի, որուն մէջ թոյն կը գտնուի, և երբ իր փուշովը մէկը խայթէ և վիրաւորէ, թոյնը այս փուշին միջոցաւ վերքին կը վազէ:

ՕՁԻՆ ԳԼՈՒԻԸ ՎԵ
ԱԿՈՍԵՆԸ

2. Օձերէն ոմանք թէպէտ փուշ չունին իրենց պոչին վրայ, բայց իրենց բերնին մէջ երկու երկայն ակռաներ, և իրենց գլխուն երկու կողմերը թոյնի տոպրակներ ունին:

3. Երբ օձը կը խաճնէ, թոյնը տոպրակէն դուրս կու գայ անոր ակռաներուն միջոցաւ, և կը վազէ օձին խաճնելովը բացուած վէրքին վրայ: Օձին այս ակռաներուն կ'ըսուի ժանիք, որոնք իրենց ծայրը պզտիկ ծակ մը

ունին և այս ծակէն թոյնը վերքին վրայ կը վաղէ:

4. Օձերը իրենց գլխուն մէջ աւելի թոյն ունին քան պիծակները եւ մեղուները, եւ օձերէն ոմանք այնքան շատ թոյն ունին որ երբ խայթեն, մարդը անպատճառ կը մեռնի:

5. Օձերէն ոմանք շատ խոշոր և շատ ուժեղ կ'ըլլան: Այս տեսակ օձերէն է Հնդկաստանի մէջ Պօա կոչուած տեսակ մը խոշոր օձը, որ կրնայ եղջերու մը կամ մինչեւ իսկ եղ մը բռնել և սպաննել:

6. Երբ Պօան կը բռնէ իր որսը, բերնովը կը խածնէ զայն և իր երկայն մարմինը անոր բոլորաիւր կը փաթթէ, և այնպէս ուժով կը սեղմէ՝ որ կենդանիին կողերը կը ճմլէ և կը կտորէ ու կը սպաննէ զայն: Օձերուն ամէն ալ իրենց որսերը կը կլեն առանց կտոր կտոր ընելու զանոնք:

7. Անգղիոյ մէջ մարդոց սոսկալի միայն մէկ տեսակ օձ կայ: Անիկա սուր ժանիքներ և թոյնի տոպրակ ունի:

8. Այս օձը կը կոչուի իժ և ծանօթ օձ մըն է: Կունակը բոլորովին ծածկուած է չըլթայի օղակներու նման սեւ բիծերով, և գրկխուն գաղաթին վրայ ունի սա (V) ձևով սեւ նշան մը:

9. Իժը մուկ և թռչունի ձագեր կ'ուտէ,

գորտեր իրենց բոյներէն առնելու համար ծառերու վրայ կ'ելլէ:

10. Խոտի օձը և օղակաւոր օձը ամենեւին փափաքէն տար, վասն զի ոչ ժանիք և ոչ թոյնի տոպրակ ունին: Ասոնք գորտ կ'ուտեն: Այս օձերը իրենց գլխուն երկու կողմը կարկըտանի պէս դեղին բիծեր ունին և իրենց կռնակին վրայ չղթայի պէս սեւ բիծեր չունին:

ԺԳ. ԳՍՍ

Ձար-մա--նա-լի	Ձար-նել	Ու-ռիլ	Նե-տել
Մեծ-նալ	Լո-ղալ	Շունչ	Կէտ
Կօտ-բել	Ձ-գել	Փունջ	Թել

ԳՈՐՏ (1)

1. Միայն չար տղաք գորտերու քար կը նետեն: Ըսենք թէ գորտերը տղաքներու չափ խոշոր և տղաք գորտերու չափ փոքր ըլլային, պիտի ուզէիք եթէ գորտերը ձեզի քար նետէին:

2. Ուրեմն այսուհետեւ երբ գորտ մը կը տեսնէք, փափաք մի տաք անոր, և թող մի տաք որ ուրիշներն ալ փափաք տան անոր, այլ միայն

անոր վրայ նայեցէք և խորհեցէք թէ Աստուած ինչպէս այդ կենդանին իր անցընելու կեանքին յարմար կերպով ստեղծեր է:

3. Գորտը զարմանալի կերպով կ'ապրի: Ջուրի մէջ կը ծնի և կեանքին առաջին մասը ջուրի մէջ կ'անցընէ, ուտելիքը ջուրի մէջ կը գտնէ եւ ձուկի պէս կ'ապրի:

4. Երբ կը մեծնայ, կրնայ ջուրէն ելլել և ցամաքի վրայ քալել սողալով և ցատկել, և իր ուտելիքը ցամաքի վրայ կը գտնէ: Եթէ ուղէ, կը թողուցամաքը և ջուրի մէջ կ'ապրի, բայց ուտելիքը հոն կը գտնէ: Գորտը այս երկու տեսակ կեանքի յարմար վիճակի մը մէջ ստեղծուած է:

5. Գորտերուն ամէնն ալ ձու կ'ածեն: Գորտերը ջուրի մէջ կ'ածեն, և թէպէտ նախ և առաջ անոնց ձուերը սեւ և շատ մանր են, սակայն շուտով կ'ուռին և կը խոշորնան և սիսեռի մեծութիւն կ'ունենան: Ամէն մէկ ձուի մէջ գրեթէ գնդաձեղի գլխու մեծութիւնով փոքր և սեւ կէտ մը կը գտնուի:

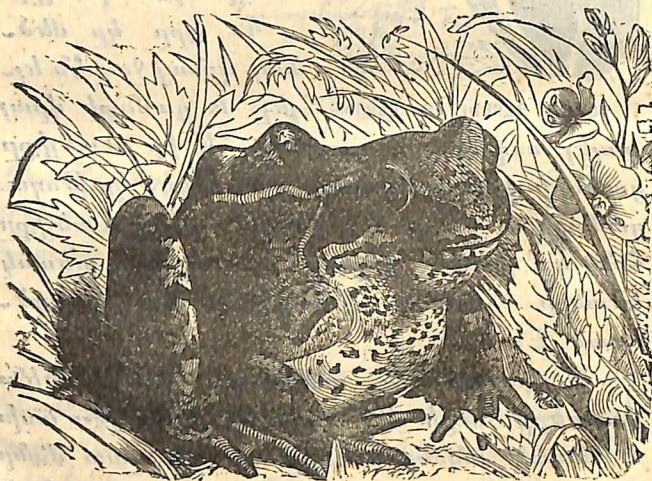
6. Երբ այս ձուերը քիչ մը ատեն ջրա-

ըի մէջ կը մնան, կը կոտորին և մէջէն փոքր և զարմանալի բան մը կ'ելլէ, որ խոշոր գլուխ մը և ուղիղ պոչ մը ունի, բայց իրան (կէօվտէ) չունի:

ԳՈՐՏԻՆ ԶՈՒՆ ԵՒ
ԶԱԳԸ

7. Սփիկա աւանց ոտքի գորտի ձագ մըն է որ Շերեփիկ կը կոչուի: Յունիս և Յուլիս, և եթէ օգետը տաք ըլլան, Մայիս ամսուան մէջ ալ կը գտնուի:

ԳՈՐՏ

8. Այս ձագերը իրենց պոչերը մէկ կողմէն միւս կողմը զարնելով ճիշդ ձուկի մը պէս կրնան լողալ ջուրի մէջ:

9. Գորտի ձագին գլխուն երկու կողմը փոքր և կակուղ փունջ մը բարակ թելեր կան: Ասոնք անոր ականջներն են, և անոնց միջոցաւ ջուրի մէջ շունչ կ'առնէ և ձուկին ականջներուն կը նմանին:

ԺԳ. ԳԱՍ

Գա-ւա-ղան	Ա-կանջ	Նե-տել	Ս-րունք
Ամ-փոփ-ուիլ	Թոք	Կոտ-րել	Ջար-նել
Բա-ւա-կան	Լե-զու	Տա-րի	Թռ-չիլ

ԳՈՐՏ (2)

1. Երբ գորտի ձագը բոլորովին կը մեծնայ, ականջները կը պզտիկնան և վերջապէս բոլորովին անյայտ կ'ըլլան: Բայց թէև ականջները գլխուն երկու կողմէն անյայտ կ'ըլլան, թոքերը անոր կուրծքին մէջ կը մեծնան, և կրնայ օդի մէջ շունչ առնել, և ա'լ կրնայ օդ առնելու համար ջուրին երեսը չեւած ջուրին մէջը ապրիլ:

2. Այն ատենը մարմինը աւելի կը մեծնայ, և պոչն ալ ականջներուն պէս կը քաշուի և կ'ամփոփուի: Մարմինէն չորս փոքր

ոտքեր կ'ելեն: Առջևի ոտքերը կարճ և ուղիղ,
և ետևի ոտքերը շատ երկայն և ծուռ են:

3. Երբ ա-
կանջները եւ
պոչը անյայտ
կ'ըլլան և ոտքե-
րը ու թոքերը
կը մեծնան, ջու-
րէն ցամաք կ'ել-
լէ և այն ատեն
կ'ա տ ա ռ ե ալ
գորտ կ'ըլլայ:

4. Բայց ու-
րով հետեւ ջու-
րի մէջ պիտի
լողայ, նորէն ա-
նոր ետեւի ոտ-
քերուն մատե-
րը շատ երկայն
են, և բարակ
մաշկ մը մատե-
րը իրարու կը
միացնէ:

5. Երբ գոր-

տը կը լողայ, սրունքները ջուրին կը զարնէ,
մատերը կը տարածէ հողմահարի փայտիկնե-
րուն պէս, և մատերը իրարու միացնող բարակ
մաշկը ջուրին կը զարնէ և շատ արագ կը լողայ:

ԳՈՐՏԻՆ ՇԵՐԵՓԻԿ ՎԻՃԱԿԻՆ ՄԻՆՁԻՆ
ՉԱՓԱՀԱՍՈՒԹԻՒՆԸ

6. Գորտերը ակույ չունին, ուստի չեն
կրնար խաճնել: Կ'ուտեն ճճի, միջատ եւ
ճանճ, նաեւ մեղուններ և պիծակներ թէ-
պէտ ասոնք խայթոցներ ունին: Կ'երեւի թէ
այս խայթոցները չեն վնասեր գորտերուն:

7. Գորտը շատ երկայն և բարակ լեզու
մը ունի: Երբ իրեն բաւական մօտ ճանճ մը
տեսնէ մէկ ակնթարթի մէջ լեզուովը անոր
կը զարնէ և կը բռնէ զայն առանց փախ-
ցնելու:

8. Տարւոյն վերջը երբ ճանճեր և միջատ-
ներ, մեղուններ և պիծակներ ամէնքն ալ
անյայտ կ'ըլլան, և ճճիները չեն համարձակիր
գետնին տակէն պաղ օդին մէջ ելլել, այն
ատեն գորտերը ուտելիք չեն կրնար գտնել:

9. Ասոր համար հողին մէջ կամ ջուրին
եղերը պզտիկ փոս մը կամ ծակ մը կը
գտնեն և հոն ժողովուրդով հանգիստ կ'ընեն:
Այսպիսի փոս մը շատ անգամ գորտերով
լեցուն կը գտնուի:

10. Ամէնքը այդ փոսին մէջ հաւաքուելով
կը քնանան եւ դուրս չեն ելլեր անկէ մին-
չեւ նոր տարւոյն գարունը, այսինքն մինչեւ
օգերուն տաքնալու ատենը, երբ կրնան ու-
տելիք գտնել:

ԺԵ. ԳԱՍ

Դո-դոչ	Ու-ռոյց	Լ-սեւ	Ճմ-լեւ
Գ-նեւ	Թան-ձր	Պ-տուղ	Հարթ
Պատ-եան	Տ-ղայ	Ծա-ղիկ	Պար-տէզ

ԴՈԴՈՇ (1)

1. Դոդոշը (խոշոր գորտ) թէպէտ շատ կը նմանի գորտի, բայց շատ բաներու մէջ անկէ տարբեր է: Գորտին մորթը հարթ և փայլուն է, բայց դոդոշին մորթը թանձր է և փոքրէն զատ ամէն կողմը այտուցներ (եռմրու) կան:

2. Գլխուն երկու կողմը, աչքերուն ետևը, շատ խոշոր երկու այտուցներ կան, որոնք եթէ ճմլուին, կաթի պէս հիւթ մը կ'ելլէ:

3. Թէպէտ ոմանք կը կարծեն թէ այս հիւթը իժին ժանիքներուն մէջ գտնուած թոյնին պէս զօրաւոր է, բայց ֆրասակար բան մը չէ: Եթէ մէկը քեզի ըսէ թէ դոդոշը կրնայ քեզի ֆրասել, մի հաւատար, չիտակ չէ: Դոդոշը ուզէ ալ՝ չկրնար մէկուն ֆրասել:

4. Դոդոշը սողալով կը քայլէ, և թէպէտ երբեմն երբեմն կը ցատկէ, բայց միայն մէկ երկու մատ կրնայ ցատկել: Եթէ ջուրի մէջ դնես զայն, կը լողայ, բայց չկրնար գոր-

տի պէս շուտ լողալ: Կ'երեւի թէ ջուրը գորտին սիրածին չափ չիբեր:

5. Բայց դոդոշն ալ գորտին պէս ջուրին մէջ կը գոյանայ, և գորտին պէս ցամաք չելլեր մինչեւ որ իր ականջները և պոչը չամփոփուին և անյայտ չըլլան:

6. Դոդոշը միջատ կ'ուտէ, և խոշոր բզեզ-

ԴՈԴՈՇ

ներ, մեղուններ և պիծակներ անոր կերակուրն են: Այս միջատները գորտին բռնածին պէս իր լեզուով կը բռնէ: Եթէ պարտեզի մը մէջ դոդոշ մը գտնուի շատ օգտակար կ'ըլլայ, վասն զի պտուղներու եւ ծաղիկներու ֆրաս տուող միջատները և որդերը կ'ուտէ:

7. Դողուշը ընդհանրապէս գիշերները կը պտրտի: Մենք մութի մէջ չենք կրնար միջատները տեսնել, բայց անիկա կը տեսնէ, և եթէ կարող ըլլայ բաւական մօտ երթալ անոնց, անշուշտ կը բռնէ զանոնք: Սնոնք որ մեծ քաղաքներու մէջ պարտէզներ ունին, միջատները ջնջելու մասին դողուշներուն օգտակարութիւնը գիտեն և անոր համար շատ անգամ զանոնք կը գնեն և իրենց պարտէզներուն մէջը կը պահեն:

8. Երբ մարդիկ դողուշներուն հետ լաւ վարուին, անոնք շուտով շատ աղէկ կ'ընտանենան, և իրենց տէրերուն բռնած միջատը անոնց ձեռքէն կ'առնեն կ'ուտեն:

9. Կը ճանչնամ մէկ քանի տղաքներ որոնք քանի մը դողուշներ ունէին եւ զանոնք պարտէզին մէջ անդին ասդին կը տանէին եւ ծաղիկներու կը բռնէին, և ծաղիկներու վրայ գտնուած միջատները անոնց բռնել կու տային:

10. Ամէն մէկ դողուշ տուն մը ունէր, և տղաքները պառկելու երթալէ առաջ անոնց «Գիշեր բարի» կ'ըսէին եւ զանոնք իրենց տեղերը կը դնէին: Դողուշները տղայոց ձեռքին մէջ հանգիստ կը նստէին եւ փախչելու չէին ջանար:

ԾԶ. ԴԱՍ

Փեթակ	Բռնել	Տա-րա-ծել	Ճիւղ
Տեսնել	Կո-կորդ	Ո-րո-ճալ	Կլ-լել
Վախ-կոտ	Օ-գուտ	Բե-րան	Մորթ

ԴՈՂՈՇ (2)

1. Մեղու պահողները դողուշները չեն սիրեր, վասն զի անոնք փեթակներուն տակը կը մտնեն և մեղուները բռնեն իրենց կ'աշխատին: Եթէ մեղու մը շատ ծանր բեռ ունենայ և փեթակին քովը վար ինչայ, դողուշը անշուշտ կը բռնէ զայն, եւ կ'երեւի թէ մեղուին խայթոցը ամենեւին փրկուած չտար անոր:

2. Ճճիներն ալ երբ գետնին տակէն դուրս ելլեն՝ կ'ուտէ զանոնք, բայց լեզուն ճճիները բռնելու չափ զօրաւոր չըլլալուն համար, առ-

շեւի ոտքերը ձեռքի պէս կը գործածէ և անոնցմով կը բռնէ ճճիները և իր լայն բերանը կը տանի:

3. Դողոշը իր ուտելիքը լեզուովը կ'առնէ և ամբողջովին կը կլլէ զայն. այս պատճառաւ իր ուտելիքը բռնելու համար ոչ սուր ակռաներու, ոչ ալ որոճալու համար հարթ ակռաներու կարօտ է: Ուրեմն դողոշը չկըրնար խաճնել և պէտք չէ որ մէկը վախնայ անկէ:

4. Դողոշը ատեն ատեն իր մորթը կը փոխէ: Կռնակին մորթը կը ճաթի և տակէն նոր մորթ մը կ'երեւի: Այն ատեն դողոշը հին մորթը գլուխէն, իրանէն և սրունքներէն կը քաշէ կը հանէ և առջեւի ոտքերովը կըսկոր կ'ընէ, բերանը կը դնէ ու կը կըլլէ զայն:

5. Գորտ մը կամ դողոշ մը շունչ առած ատենը երբեք զիտած ունի՞ք: Բերանը օդով կը լեցնէ և ետքը կը կլլէ զայն:

6. Մենք երբ շունչ կ'առնենք, մեր կողերուն միջոցաւ այսպէս կ'ընենք: Եթէ ձեռքերդ երկու կուշտերուդ դնես և լայն շունչ մը առնես, պիտի տեսնես որ կուշտերդ կ'ուռին երբ օդը ներս առնես, և կը պըզտիկնան երբ օդը դուրս տաս:

7. Բայց դորաւ և դողոշը կողի ոսկորներ շունին եւ ուրիշ կերպով մը շունչ կ'առնեն: Իրենց կոկորդին մէջը ոսկոր մը ունին որ

մարդոց կոկորդին մէջ շատ պզտիկ կ'ըլլայ, քանզի մարդիկ իրենց կողի ոսկորներուն միջոցաւ շունչ կ'առնեն:

8. Բայց դորաւ և դողոշները կողի ոսկորներ շունին, և ուստի այս ոսկորը անոնց մէջ շատ խոշոր կ'ըլլայ և ծայրը ճիւղերու կը բաժնուի և կոկորդին մէջ կը տարածուի: Այս ոսկորը կողի ոսկորներուն պէս գործ կը տեսնէ, և դողոշը ոչ թէ կուշտերէն, այլ՝ կոկորդէն շունչ կ'առնէ:

9. Հոգ տար որ ոչ մէկ դողոշ չսպաննես, քանզի անիկա քեզի ֆնաս չտար եւ պարտէզներու և արտերու մէջ շատ օգտակար կ'ըլլայ:

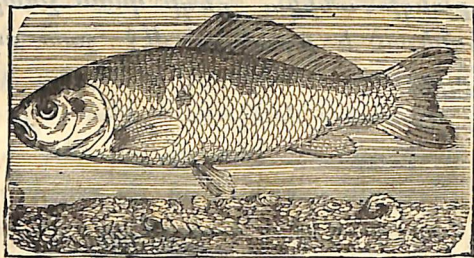

ԺԷ. ԴԱՍ

Կղ-մին-տր	Բռ-նեւ	Կուրծք	Թեփ
Ցատ-կել	Քա-չեւ	Թարմ	Շուտ
Խառ-նու-ած	Ս-րունք	Հարդ	Հարթ

ԶՈՒԿԵՐ (1)

1. Սա ձուկին նայէ՝ Չուկը ձիու, շու-
նի, կատուի կամ խոզի պէս չկրնար դետնի
վրայ քալել, քանզի ոտք չունի։

ԶՈՒԿ

2. Ոչ ալ կրնայ թռչունի պէս օդին մէջ
թռչիլ, քանզի թեւ չունի։ Չկրնար սողալ
օձի պէս, ոչ ալ կրնայ դորտի պէս
ցատկել։ Չուկը ոչ մուշտակ, ոչ մաշ ոչ ալ
փետուրներ ունի, այլ անոր մարմինը կարծր
և հարթ թեփերով (փուլ) ծածկուած է կարգ-
կարգ, ինչպէս շարուած են տուններուն վրայի
կղմինտրները։

3. Չուկը ջուրի մէջ միայն կրնայ ապ-
րիլ, և եթէ ջուրէն հանուի և դետինը դըր-
ուի, անմիջապէս կը մեռնի։ Ոտք չունենա-
լուն համար չկրնար վազել և նորէն ջուրին
մէջ երթալ, բայց քիչ մը ատեն վեր վար կը
ցատկըտէ և կը մեռնի։

4. Երբ ջուրին մէջ է, կրնայ իր պոչին և
թեւերուն օգնութեամբ խիստ շուտ լողալ։
Որդեր, միջատներ և իրմէ մանր ձուկեր ու-
տելով կ'ապրի, ասոր համար պէտք է որ
կարող ըլլայ արագ լողալ, եթէ ոչ չկրնար
զանոնք բռնել։

5. Երբ ճանճերը ջուրի մէջ կ'իյնան, ձու-
կը կը լողայ կու գայ և բերանը բանալով կ'ու-
տէ զանոնք։

6. Չուկերէն ոմանք այնպէս արագ կը
լողան և այնքան զօրաւոր են որ, երբ օդին
մէջ ճանճ մը տեսնեն, ջուրէն դուրս կը ցա-
տկեն և իրենց բերնովը զայն կը բռնեն։

7. Եթէ ձուկերը բոլոր ատեն ջուրի մէջ
կը մնան, ուրեմն ինչպէս կ'ապրին։ Եթէ
դուն կամ ես քիչ մը ատեն ջուրին տակը
մնանք, կը մեռնինք, բայց ձուկը հոն կրնայ
ապրիլ։

8. Չուկերը ոտքի կամ բազուկի տեղ
միայն թեւ, և մազի կամ փետուրի տեղ
թեփեր ունին։ Թոք չունին, և օդ առնելու
համար անդամ մը ունին որ ականջ կը կոչ-
4

ուի: Մեր շունչ առնելուն պէս շունչ չեն առներ: Երբ մենք շունչ կ'առնենք, օդը կ'ընդունինք մեր թոքերուն մէջ որ կը դառնուին մեր կուրծքին ներքեւը: Եթէ օդի տեղ մեր թոքերուն մէջ ջուր լեցուի, կը մեռնինք:

9. Բայց ձուկը թոր չունի: Գլխուն երկու կողմը կարգ կարգ ականջներ ունի ձուկին թոքերը ասոնք են, և մեր թոքերուն պէս արիւնով լեցուն են:

10. Երբ ձուկը շունչ կ'առնէ, ջուրը բերնին միջոցաւ կ'ընդունի և ականջներուն վարայէն կ'անցնէ: Զուրին մէջ միշտ քիչ մը օդ կը դառնուի, և երբ ջուրը ձուկին ականջներէն կ'անցնի, անոր մէջ խառնուած օդին միջոցաւ ձուկին արիւնը կը նորոգուի:

11. Ուստի ձուկը միայն ջուրի մէջ կրնայ շունչ առնել իր ականջներուն միջոցաւ, ինչպէս որ մենք ալ կրնանք շունչ առնել օդին մէջ մեր թոքերուն միջոցաւ:

ԺԸ. ԴԱՍ

Հեղ-ուա-ձու-կն	Ծա-ծան	Ծով	Կեր
Կար-մ-րա-խայտ	Սա-կառ	Կ-տոր	Լիճ
Ծո-վե-զերք	Բռ-նել	Ա-նոյշ	Յն-ցել

ԶՈՒԿԵՐ (2)

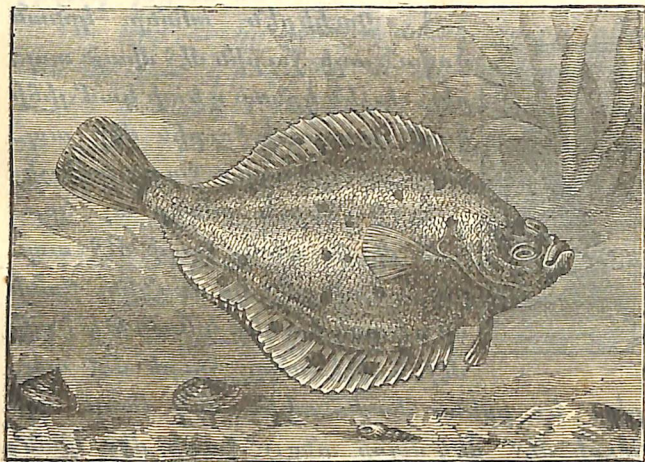

1. Զուկերէն ոմանք կրնան ծովուն աղի ջուրին մէջ միայն ապրիլ, և չեն կրնար դետի կամ լիճի կամ աւազանի ջուրին մէջ ապրիլ, քանզի ասոնց ջուրը աղի չէ:

2. Զուկերէն ոմանք ալ կըրնան միայն անոյշ ջուրի մէջ ապրիլ և ծովի մէջ կը մեռնին: Քանի մը տեսակ ձուկեր կրնան թէ՛ ծովի մէջ և թէ՛ անոյշ ջուրի մէջ ապրիլ, եւ իրենց ժամանակին մէկ մասը աղի ջուրի մէջ՝ մէկ մասը անոյշ ջուրի մէջ կ'անցընեն: Սալման ձուկը (սօմուն պալըղը) ասոնցմէ մէկն է:

3. Ծովի ձուկերէն չափերը լաւ կ'ուտուին եւ շուկան կը ծախուին: Ասոնցմէ են մորինա, անձրուկ (խամսի պալըղը), լեզուաձուկն (տիլ պալըղը), կառուաձուկն (փիսի պալըղը) եւ ուրիշ ձուկեր:

4. Անոյշ ջուրի ձուկերէն ոմանք ալ լաւ կերակուր կ'ըլլան: Օրինակի համար, կապոյտաձուկն (եայրն պալըղը), կարմրախայտ (ալա պալըզ) ծածան (սազան պալըղը) օձաձուկ ևլն: Ոսկեձուկն (մէրճան պալըղը) որ ջուրով լեցուն շիշի մէջ կը պահուի, ծածանին մէկ տեսակն է եւ առաջին անգամ Զինաստանէն բերուած է:

ՎԱՀԱՆԱԶՈՒԿՆ

5. Ձուկը կը բռնուի կարթով կամ ուռկանով: Կարթով ձուկ բռնելու համար կարթին ծայրը կտոր մը հաց կամ միս կամ որդ կ'անցուի և կարթը չուանի մը ծայրը կապելով ջուրին մէջը կ'իջեցուի: Ձուկ բռն-

նելու համար կարթին ծայրը դրուած ուտելիքին խայծ (եէմ) կ'ըսուի:

6. Ձուկերը խայծը կը տեսնեն բայց կարթը չեն տեսներ եւ կարթը իրենց բերանը կ'առնեն: Ձուանը բռնողը երբ կը զգայ որ ձուկ մը չուանին կը դաչի, անմիջապէս վեր կը քաշէ դայն, եւ կարթը ձուկին բերնին մէջը կը մտնի: Այն ատեն ձուկը չուանով կը քաշէ ջուրէն դուրս կը հանէ և իր ամանին մէջ կը դնէ:

7. Ձկնորսներն ուռկանով ձուկ բռնելու համար ուռկանը իրենց նաւերէն ջուրին մէջը կը նետեն: Ձուկերը ուռկանը չեն տեսներ և լողալով անոր մէջը կը մտնեն: Երբ ձկնորսները կը տեսնեն թէ ուռկանին մէջ բաւական ձուկեր կան, դուրս կը քաշեն դայն, եւ ձուկերը իրենց նաւերուն մէջը կը դնեն:

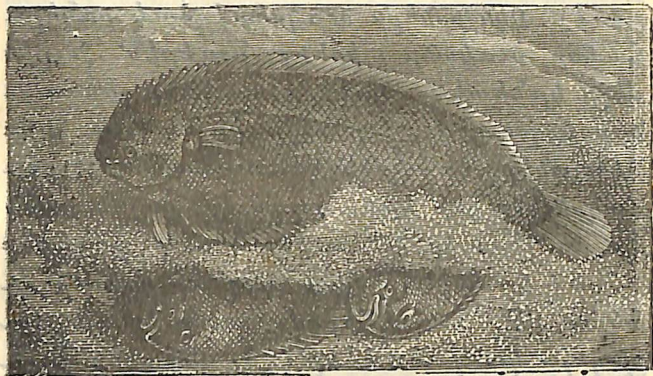
8. Ձուկերէն ոմանք որոշեալ ժամանակներու մէջ հաղարներով խումբ խումբ ծովեզերք կու գան, և եթէ ժամանակին չգային, ուտելու համար շատ քիչ ձուկ պիտի գտնէինք:

Ե.Ք. ԳԱՍ

Ծան-րու-թիւն	Ն-սլա-տակ	Լո-ղալ	Փ-չել
Խո-րու-թիւն	Կշ-ոեկ	Մէ-ջէն	Ե-տեւ
Նա-ւակ	Ի-րան	Պոչ	Թի

Զ ՈՒԿԵՐ (3)

ԶՈՒԿԵՐՈՒՆ ԼՈՂԱԼԸ

1. Զուկին ամէն մէկ մասէն անոր ջուրի մէջ ապրելու համար ստեղծուած ըլլալը յայտնի կ'երեւի:

2. Նախ ձուկին մարմինը այնքան ծանր է՝ որքան պիտի ըլլար եթէ ջուրէ չինուած ըլլար ձուկը:

3. Եթէ ջուրէն ծանր ըլլար, քարի պէս պիտի ընկղմէր, եւ եթէ ջուրէն թեթեւ ըլլար, սունկի պէս ջուրին երեսը պիտի մնար եւ պիտի չլընար իր որսին ետեւէն լողալով երթալ, ոչ ալ պիտի կրնար ուտելու որդերը և միջատներ գտնելու համար ջուրին յատաւ կը գտնուող տիղմին մէջ ընկղմիլ:

4. Բայց գրեթէ ճիշդ ջուրի ծանրութիւն ունենալուն համար կրնայ ջուրին մէջը ուղած խորութեան մէջ կենալ:

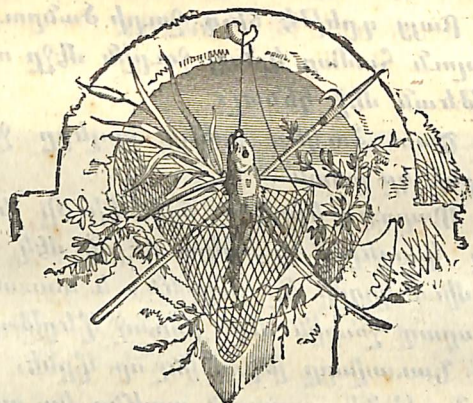
5. Շատ ձուկեր իրենց պոչերը ջուրին զարնելով կը լողան:

6. Մարդիկ երբեմն նաւակի մը ետեւը թի մը կապելով զանիկա մէյմը մէկ կողմը մէյմը միւս կողմը կը շարժեն, և նաւակը արագ արագ ջուրին մէջ յառաջ կ'երթայ:

7. Նաւավարը թիով ինչ որ կ'ընէ, ձուկն ալ նոյնը կ'ընէ լողացած ատենը իր պոչովը: Բայց ձուկին պոչը այնպէս զօրաւոր է որ ձուկը կրնայ ջուրին մէջ գրեթէ այնքան արագ նետուիլ երթալ որքան արագ որ թռչունը կրնայ օդին մէջ թռչիլ:

8. Զուկերէն ոմանք, զօր օրինակ օձաւ ձուկը, կրնան իրենց բոլոր մարմինը իբրեւ պոչ զօրծածել: Վահանաւոր ձուկը և կատուաւորն ալ այնպէս կ'ընեն, և թէպէտ իրենց ժամանակին մեծ մասը տիղմի եւ աւազի մէջ կ'անցնեն, բայց իրենց ուղած ատենը վեր

կ'ելլեն եւ կրնան այնքան արագ լողալ, որ-
քան կը լողան միայն իրենց պոչը գործա-
ծող ձուկերէն չատերը:

Բ. ԴԱՍ

Թա-ռիլ	Ա-կանջ	Երկ-րորդ	Դ-րամ
Սոր-վիլ	Լ-սեւ	Յար-մա-րիլ	Տ-ղայ
Բե-րեւ	Ցու-րտ	Փայ-լուն	Պ-նակ

ՁՈՒԿԵՐ (4)

1. Եթէ ձուկ մը բռնելու ըլլաս, կը զգաս թէ խլինքի պէս բան մը կը քսուի ձեռքիդ:
2. Այս խլինքի պէս եղող նիւթը կ'ելլէ ձուկին երկու կողմերուն թեփերուն վրայ գտնուող կարգ մը ծակերէն եւ մարմնոյն ամէն կողմը կը տարածուի: Այս նիւթը իւղի պէս է եւ ջուր չանցընել, և թէպէտ ձուկը ջուրի մէջ կ'ապրի, բայց չթրջի:
3. Դարձեալ, եթէ ձեռքդ ձուկ մը առնես, որովհետեւ ձեռքդ տաք է, կը զգաս որ ձուկը պաղ է, և եթէ ծով կամ գետ մտնելու ըլլաս՝ կը տեսնես թէ ջուրը քու մորթիդ չափ տաք չէ:
4. Եթէ փորձես ջուրի մէջ մնալ, քու արիւնիդ տաք ըլլալուն համար պիտի զգաս որ ջուրը քեզի համար շատ պաղ է: Բայց ձուկին արիւնին պաղ ըլլալուն համար՝ ջուրը պաղ չգար անոր:

5. Ամէն մանչ և աղջիկ պէտք է որ լողալ սորվի: Եթէ սորվին, պիտի գիտնան ջուրին յատակը իջնելու կերպը, և պիտի հասկնան թէ կրնան ջուրին յատակը գտնուած ատեն ալ տեսնել:

6. Ես տղայութեանս՝ ջուրի մէջ շատ ժամանակ կ'անցընէի և գետին յատակէն քար

ՍԹԻՓԼՊԵՔ ԿՈՉՈՒՄԸ ԱՆՈՑԷ ԶՈՒՐԻ ԶՈՒԿԸ ԵՒ ԱՆՍՐ ԲՈՅՆԸ
մը կամ մետաղի կտոր մը կը գտնէի, կամ ջուրին մէջ փայլուն դրամ մը կը նետէի և կ'երթայի կը բերէի: Լաւ լողալ գիտցողներ ծառի մը վրայէն ջուրի մէջ կը նետուէին և մէկ անգամ սուզելուն երեք չորս բան դուրս կը հանէին:

7. Կրնանք ջուրին յատակը գտնուած բաները տեսնել, բայց չենք կրնար այնքան աղէկ տեսնել, քանզի մեր աչքերը ձուկին աչքերուն պէս շինուած չեն: Մեր աչքերը օդի մէջ տեսնելու և ձուկին աչքերը ջուրի մէջ տեսնելու համար ստեղծուած են:

8. Ձուկին ականջներն ալ մերիններուն պէս չեն, քանզի մենք օդի միջոցաւ կը լսենք և ձուկը ջուրի միջոցաւ կը լսէ:

9. Աստուած ստեղծեց մեզ ալ ձուկերն ալ, և մեր ամէն մէկ մասը այնպէս ստեղծած է որ կրնանք ապրիլ հոն ուր նա ուզած է մեր ապրիլը: Մենք ցամաքի վրայ կրնանք մեր ոտքերովը շարժիլ, կրնանք օդը շնչել եւ օդի միջոցաւ լսել եւ օդի մէջ տեսնել:

10. Բայց ձուկը իր պոչին և թեւերուն օգնութիւնովը ջուրի մէջ կը շարժի: Ձուրի միջոցաւ կը լսէ և ջուրի մէջ կը տեսնէ եւ կը շնչէ:

ԻԱ. ԴԱՍ

Ան-ցը-նեւ	Խոր-հիւ	Ս-տիպ-եալ	Բակ-լայ
Ո-լո-ոն	Խ-խունջ	Թէ-պէտ	Եղ-ջիւր
Տա-րա-ծեւ	Պատ-եան	Կեն-դա-նի	Կա-րող

Խ Խ Ո Ւ Ն Ջ (1)

1. Կ'ուզեմ որ այս գիրքը կարդացող մանչերը և աղջիկները նային իրենց գտած ամէն կենդանիին վրայ, բայց պէտք չէ որ մեռցնեն կամ մնասեն այն կենդանիները որչափ ատեն որ անոնք մնաս մը չեն տար իրենց:

2. Շատեր կը կարծեն թէ խխունջը շատ մնասակար կենդանի է, և կը խորհին թէ ով որ գտնէ զանոնք, պէտք է սպաննէ:

3. Ճշմարիտ է որ խխունջները շատ մնաս կու տան ծառերու և այգիներու, սիւսերու, բոլորնի (պէղէլեա) եւ ուրիշ բոյսերու: Պէտք չէ որ խխունջ գտնուի այսպիսի տեղերու մէջ, և եթէ կ'ուզենք այս տեսակ բերքերը պահպանել, սպաննելու ենք զանոնք: Բայց երբ լեռը խխունջ մը կը տեսնէք, պէտք չէ որ սպաննէք զայն:

4. Ուրեմն երբ խխունջ մը կը տեսնէք, ուշադրութիւն ըրէք թէ անիկա ինչպէս իր

անցընելիք կեանքին յարմար կերպով մը ստեղծուած է:

Խ Խ Ո Ւ Ն Ջ

քերն ալ մէկտեղ կը քաշէ:

7. Եթէ կ'ուզես որ խխունջը պատեանէն դուրս ելլէ և տեսնես անոր եղջիւրները եւ սողալով քալելը, սապէս ըրէ. Պնակ մը առ և տաք ջուրի մէջ պահէ, և քու ձեռքդ որ-

5. Թէպէտ անոր մարմինը շատ կա-կուղ է, բայց կարծր պատեան մը ունի և ուղած ատենը կըր-նայ պատեանին մէջ քաշուիլ:

6. Գլխուս առջևը չորս կակուղ եղջիւր ունի, որոնց երկու-քը երկայն և երկուքը կարճ են: Անոր աչքերը այս երկայն եղջիւրներուն ծայրն են: Ասոնք երկու փոքր սև պիսակներու (պէնկ) պէս կ'երեւին, եւ երբ խխունջը իր եղջիւրները ետ գլխուն մէջ կը քաշէ, աչ-

չափ որ տաք է, թող պնակը այնչափ տաք նայ և թրջի, յետոյ խխունջը ջուրի մէջ թաթխելով այս պնակին մէջը դիր:

8. Խխունջը անպատճառ իր պատեանէն դուրս պիտի գայ և թէպէտ ոտքեր չունի, բայց պիտի տեսնես թէ ինչպէս կ'երթայ սողալով: Նախ գլուխը դուրս կը հանէ եւ ետքը եղջիւրները դուրս կու գան: Երբ մեծ եղջիւրները դուրս կ'ելլեն, աչքերուն առնոցմէ դուրս գալը եւ առնոց ծայրը գլուխուիլը կը տեսնես:

ԲԱ. ԴԱՍ

Սո-զալ	Փնտ-ուել	Շի-նել	Գի-չեր
Հատ-ց-նել	Ա-ղիւս	Թա-փել	Աշ-խարհ
Խո-րո-վել	Կե-րա-կուր	Մ-նալ	Եր-կաթ

Խ Խ Ո Ւ Ն Զ (2)

1. Խխունջին ներքեւի կողմը հարթ է եւ ոտք կը կոչուի, վասն զի երբ սողալով կը քալէ՝ այն կողմին վրայ կ'երթայ:

2. Եթէ սողացած ատենը անոր նայիս, պիտի տեսնես որ գլխէն մինչեւ պոչը կը շարժի, այնպէս որ խխունջը որդի մը պէս կը սողայ:

3. Խխունջը սողալով գացած ատենը իր մէն թանձր խլինք մը դուրս կու գայ, վասն զի չոր տեղի վրայ չկրնար սողալ:

4. Խխունջը իր խլինքը վատնել չուզեր, անոր համար երբ օդը չոր է, իր պատեանին մէջ կը մնայ: Բայց երբ անձրեւ կու գայ կամ գիշերները ցօղ կ'իջնայ, խխունջը առանց շատ խլինք վատնելու պատեանէն դուրս կ'ելլէ և ուտելիք գտնելու համար սողալով կը պտրտի մարմինը պատեանին ներքեւը ըլլալով:

5. Խխունջներէն շատը գիշերները կ'ու-

տեն: Յօրեկները քարերուն կամ տերեւներուն ներքեւը կը պահոււրտին:

6. Երբ ձմեռ կու գայ, խխունջը ծակ մը կը մտնէ և իր տունին պէս հոն կը քաշուի, և ցուրտէն պահպանուելու համար դուռ մը կը շինէ անոր, ու մինչև դարնան տաք օրերը այն ծակին մէջ կը քնանայ:

7. Խխունջին պատեանը կը գոյանայ անոր կարծր մորթէն: Խխունջը քանի մեծնայ իր պատեանին իրեն համար շատ պզտիկ ըլլալը, և իր մարմնոյն անոր մէջը չամփոփուիլը կը տեսնէ, ուստի հետզհետէ կը մեծցնէ զայն եզերքէն:

8. Եթէ դիտես անոր պատեանը, պիտի տեսնես որ անիկա շինուած է այն կերպով ինչպէս տուն մը կամ պատ մը կարգ կարգադիւսներէ կամ քարերէ կը շինուի:

9. Այլսարհիս մէկ քանի կողմերը խխունջը կ'ուտեն, ուստի կը սնուցանեն և կը գերցնեն և ետքը խոհարարներու կը ծախեն զայն: Խոհարարներէն ոմանք խխունջը շուրջով և սոխով կ'եփեն, ոմանք տապակի մէջ կը տապակեն, ոմանք ալ անոնց պատեաններուն մէջը կ'եփեն զանոնք:

10. Գաղղիոյ մէջ խխունջը երկաթէ տաք տախտակներու վրայ կը խորովեն, և ուտողները շատ կը գովեն զայն:

ԻՊ. ԴԱՍ

Տես-նել	Կ-տոր	Մէ-կէն	Ու-տել
Քաշ-ուիլ	Փող	Ա-պա-կի	Կաթ
Զե-ղուն	Ծ-ծել	Շա-քար	Եր-բեք

Ճ Ա Ն Ճ

1. Երբ ասկէ ետքը ճանճ մը տեսնես, մի սպաններ զայն, այլ նայէ անոր և տես թէ՛ ինչ կ'ընէ անիկա:

2. Ճանճը միջատ մըն է, վեց ոտքեր ունի եւ մարմինը գրեթէ երեք մասի բաժնուած է: Գլխուն վրայ երկու խոշոր աչք ունի. եթէ խոշորացոյցով նայիս անոր աչքերուն պիտի տեսնես թէ ամէն մէկ աչքը շատ մը մանր աչքերէ կը բաղկանայ:

3. Ճանճը երկու թեւեր ունի և կրնայ անոնցմով թռչիլ: Թեւերն այնպէս շուտ կը շարժին որ երբ ճանճը օդին մէջը արագութիւնով կը թռչի, իւր իւր ձայն կը հանեն:

4. Ճանճը երեք զոյգ ոտքեր ունի և թէպէտ կրնայ անոնցմով քալել և վազել, բայց չկրնար ցատկել:

5. Անոր ոտքերը այնպէս շինուած են որ կրնայ պատէ մը վեր կամ պատուհանին ապակիին եւ մինչեւ անգամ սենեակի մը հարթ ձեղունին վրայ քալել:

6. Ճանճը շատ մաքրասէր կենդանի մըն է, և կրնաս իր գլուխը կամ թեւերը եւ կամ մարմինը մաքրելը տեսնել:

7. Երբ գլուխը մաքրել ուզէ՝ իր առջեւի ոտքերը կը գործածէ: Անոնցմէ մէկը վրձինի մը պէս նախ գլխուն մէկ կողմը ետքը միւս կողմէ կը քսէ, և ետքը ոտքերուն վրայ եղած աղտը մաքրելու համար զանոնք իրարու կը քսէ: Կատուն ալ իր գլուխը այս կերպով կը մաքրէ:

ՃԱՆՃԻՆ ՍՐՈՒՆԷՐԸ
ԳԸ՝ ԽՈՇՈՐՅՈՒՈՅ

8. Ճանճը ճիրաններ կամ ախաւներ չունի: Իր ուտելիքը կը ծծէ, ինչպէս դուն ջուրը կամ կաթը պիտի ծծէիր եղէգով մը: Բայց ճանճը շատ պզտիկ է և եղէգ մը կամ

ցօղուն մը չկրնար գործածել: Անոր շրթերը կը խողովակ մըն են. այս խողովակին միջոցաւ կը ծծէ իր ուտելիքը: Այս խողովակին կնճիթ կ'ըսուի:

9. Եթէ պնակի մը մէջ քիչ մը շաքար դնես, պիտի տեսնես որ ճանճը կու գայ եւ շաքարին վրայ կը կենայ, բայց շաքարը իսկոյն չուտեր:

10. Կնճիթը կ'երկնցնէ և շաքարը թրջելու համար անոր վրայ կաթիլ մը ջուր կը կաթեցնէ: Երբ շաքարը այս կերպով բաւական կը կախուղնայ, այն ատեն ճանճը իր կնճիթը անոր վրայ կը դնէ և կը ծծէ զայն:

11. Ճանճը շատ մաքրասէր կենդանի մըն է, անոր համար ուտելիքը ուտելէն ետքը անշուշտ իր երեսը և կնճիթը կը լուայ: Եթէ մանչեր և աղջիկներ ճանճէն սորվին մաքրասէր ըլլալ, և ինչպէս որ անիկա իր գլուխը և կնճիթը կը լուայ, այնպէս ալ եթէ տղաք իրենց ձեռքերը եւ երեսները լուան շատ ազէկ կ'ըլլայ:

12. Ճանճը երբ նախ աշխարհ կու գայ մանր ձուի մը մէջ ըլլալով ուտելիքի մը վրայ կը գտնուի:

13. Երբ ձուէն կ'ելլէ, մանր և ճերմակ միջատ մըն է եւ ոտք չունենալուն համար միայն սողալով կը գտնէ իր ուտելիքը:

14. Այսպիսի միջատ վիճակի մէջ գըտ

նուաժ ատենը բան մը ըներ, այլ բոլոր օրը
և բոլոր գիշերը կ'ուտէ մինչեւ որ բոլորովին
մեծնայ:

15. Ետքը մորթը կ'ամրոփուի կը կծկի և
տեսակ մը բաւական կարծր պատեան կ'ըլ-
լայ, և դեռ ոտք չունենալուն համար ամե-
նեւին տեղէն չկրնար շարժիլ:

16. Այդ վիճակին մէջ հանդարտ կը պառ-
կի ատեն մը: Բայց այդ բաւական կարծր
պատեանին մէջ ճանճին գլուխը, մարմինը,
ոտքերը, և թեւերը կը մեծնան, և ճիշդ-
պատենին պատեանը կը կոտրէ և ճանճ
եղած դուրս կ'ելլէ:

17. Թեւերը նախ բաւական կակուղ կ'ըլ-
լան, բայց շուտով կը կարծրանան և կա-
մուրնան և ճանճը կրնայ զանոնք գործածել
երբ կը թռչտի օդին մէջ: Ճանճը թեւաւո-
րելէն ետքը ա'լ չմեծնար:

ԲԳ. ԴԱՍ

Հա-լա-ծել	Ս-խալ	Ծղխ-նի	Ու-նե-նալ
Շն-չել	Որդ	Իր	Որս
Սարդ	Յախ	Արտ	Գե-ղե-ցիկ

ՍԱՐԴԵՐ (1)

ՍԱՐԴ

1. Սարդերը
որդ չեն: Շատե-
րը որդ կը կար-
ծեն զանոնք, բայց
կը սխալին, ինչ-
պէս պիտի տես-
նենք:

2. Որդին մաւր-
մինը գրեթէ միշտ
երեք մասի կը
բաժնուի և միշտ

վեց ոտք կ'ունենայ: Բայց սարդին մարմինը
իրարու կցուած երկու մասերէ կը բաղ-
կանայ, եւ փոխանակ վեց ոտքի ամէն մէկ
կողմը չորս չորս ոտք կը դանուի: Ուստի
սարդը ութ ոտք ունի:

3. Եթէ սարդի մը ներսիդին նայէինք,
պիտի տեսնէինք թէ սարդը որդերուն շունչ
առած կերպովը շունչ չառներ: Բոլոր որդե-

ըը իրենց մարմիններուն ամէն կողմը գըտնուած շնչափողերու և երկու կողմերը գըտնուած կարգ կարգ ծակերու միջոցաւ շունչ կ'առնեն: Թէպէտ սարդը տեսակ մը թոք ունի, բայց շնչափողեր չունի:

4. Որդերը ձուէն ելլելէն ետքը շատ փոփոխութիւն կը կրեն, բայց սարդերը չեն փոխուիր: Մեծցած սարդ մը ինչ ձեւ որ կ'ունենայ, ձազն ալ այն ձեւը կ'ունենայ: Ուրեմն կը տեսնես թէ սարդերը որդ չեն:

5. Բոլոր սարդերը իրենց կենացը մէջ տեսակ մը բոյն կը շինեն որ ոտայն կ'ըսուի, բայց ոչ մէկ միջատ կամ որդ իր երկրորդ փոփոխութենէն անցնելէն ետքը կրնայ ոտայն չինել: Շերամը կրնայ չինել, բայց թիթեռնիկ ըլլալէն ետքը չկրնար:

ՍԱՐԴ ԵՒ ԱՆՈՐ ՈՍՏԱՅՆԸ

ինչպէս կատու մը մուկի վրայ կը ցատկէ:

7. Ուրիշ տեսակ մը սարդ կայ որ Որմ-

նադիր սարդ կը կոչուի, վասն զի իրեն համար գեղեցիկ և պզտիկ տուն մը կը շինէ և անոր փոքրիկ դուռ մը կը կախէ, և զանիկա անտուկի մը կափարիչին պէս ծղխնիով (րէզէ) մը կը բանայ կը գոցէ:

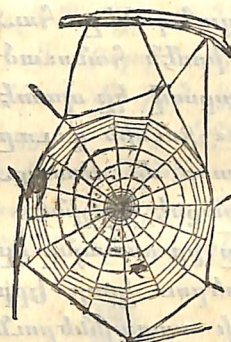
8. Գետնի վրայ մարդու մատի չափ ծակ մը կը ծակէ և գետնին խոնաւութենէն պահպանելու համար իրմէն հանուած մետաքսով կը պատէ զայն: Տունին դուռը խոնաւ հողով խառնուած կտոր մը մետաքսէ, և ծղխնին ալ ընտիր մետաքսէ կը շինէ:

9. Դաշտի պզտիկ սարդը իր ոտայնը կը շինէ վայրի խոտերու և ցախերու վրայ: Երբ առաւօտուն կանուխ սարդի ոտայններուն վրայ ցօղ կ'իջնէ, դաշտը այնպէս կ'երեւի որ իրերէ թէ յաւերժահարսեր (փէրի) մեծ լուացք մը ըրեր և չորցնելու համար իրենց ընտիր հանդերձները խոտերու և ցախերու վրայ փռեր են:

ԻՆ՝ ԴԱՍ

Ար-ծաթ	Փոս	Շուռ	Ըն-կղ-միլ
Խող-կա-ղին	Բոյն	Օդ	Հան-դարտ
Ու-ռոյց	Մայր	Թել	Թօթ-ուել

ՍԱՐԴԵՐ (2)

1. Մարդերէն ոմանք շուրին տակը կ'ապրին, և այնպէս ընելու կարող ըլլալու համար շատ զարմանալի կերպ մը ունին:

2. Պէտք է որ օդ չընչեն, բայց շուրին հետ խառնուած օդը շնչելու համար ձուկին ականջներուն պէս ականջներ չունին, ուստի օդը իրենց հետ շուրին տակը տանելու են:

3. Մարդի մը շուրին մէջը օդ տանիլը զարմանալի կ'երեւայ, բայց ինչպէս չղիկը ստեղծուած է օդին մէջ թռչելու և խլուրդը հողը փորելու համար, այնպէս ալ շուրի սարդը օդը շուրին մէջ տանելու կարողութիւնով ստեղծուած է:

4. Զուրի սարդին ետեւի ոտքերը շատ երկայն և կարծր մազերով ծածկուած են:

Թէեւ բոլոր մարմինն ալ ծածկուած է այնպիսի մազերով, բայց ետեւի ոտքերու մազերուն չափ երկայն չեն:

ՋՈՒՐԻ ՍԱՐԴԵՐ ԵՒ ՍԱՐԴԻ ՈՍՏԱՅՆ

5. Զուրի սարդը երբ շուրին յատակը բոյն մը շինել ուզէ, քանի մը մատ խորուրթիւնով շուրի մէջ կ'իջնէ և կը հասնի ցախերու որոնք կը մեծնան շուրին տակը: Այն ատեն տեսակ մը տոպրակ կը հիւսէ և ուժեղ թելերով ցախերու վրայ կը կապէ զայն: Այս տոպրակը խողկաղինի ձեւ կ'ունենայ և վարի կողմը բաց կ'ըլլայ:

6. Հիմա այս տոպրակը օդով պիտի լեցնէ: Զուրին երեսը կ'ելլէ և ետեւի ոտքերուն ծայրերը ծռելով օդին մէջը կը բռնէ, և ետքը իսկոյն ջուրին մէջ կը մտնէ և ետեւի ոտքերը ծռած և գոց ըլլալով ջուրը կ'իջնէ նորէն:

7. Երբ սարդը ջուրին մէջ կ'իջնէ, առնոր ոտքերուն վրայի երկայն մազերը կը բռնեն իրենց մէջ գտնուած օդը, եւ մինչեւ որ սարդը ոտքերը չբանայ, օդը չկրնար անոնց մէջէն դուրս ելլել: Սարդին մարմնոյն վրայ գտնուած մազերն ալ իրենց մէջ օդ կը բռնեն, և թէպէտ սարդը ջուրին յատակը կը գտնուի բայց չթրջիր:

8. Երբ սարդը ոտքերուն մէջտեղը օդի խոշոր խոշոր ուռոյցներ ունենալով, մարմինն ալ մազերուն մէջտեղը օդի փոքր փոքր ուռոյցներով ծածկուած ըլլալով ջուրին մէջ կ'իջնէ, փայլուն արծաթէ շինուածի պէս կ'երեւայ:

9. Երբ բոյնին կը հասնի, անոր յատակը կ'երթայ, սրունքները կը բանայ և անոնց մով կից կը զարնէ:

10. Երբ կից կը զարնէ, օդը կը թօթվուի սրունքներուն վրայէն, և կ'երթայ բոյնին վերի մասը կը լեցնէ, և սարդը նորէն ջուրին երեսը կ'ելլէ ու նորէն օդ կը բերէ և քիչ ժամանակի մէջ բոյնը կը լեցնէ օդով: Երբ

բոյնը օդով լեցուն է շատ գեղեցիկ է և ջուրին մէջ արծաթէ խողկաղինի մը պէս կ'երեւայ:

11. Այս տեսակ սարդերը հոսանք չունենցող և ջուրով լեցուն ունէ փոսի կամ լիճի մէջ կը գտնուին: Եթէ այն սարդերէն մէկը առնես և տուն տանիս ու բիւրեղեայ խաւեակի (գալանօղ) մը մէջ ջուր լեցնես և մէջը քիչ մըն ալ ջուրի ցախ ձգելով սարդը խաւեակին մէջը դնես, պիտի տեսնես անոր իր գեղեցիկ բոյնը շինելը:

12. Այս բոյնին մէջը սարդը ջուրին տակը իր ձուերն անգամ կ'ածէ: Երբ ձագերը ձուերէն կ'ելլեն, իրենց մօրը վրայ կը հեծնեն և շատ զուարճալի կ'երեւին: Երբ ձագերը իրենց սօրը վրայ կ'ելլեն մայր սարդին մարմինը դժուարաւ կը տեսնուի: Անոր մէկ սրունքին վրայ տասը տասներկու և թերեւս աւելի ձագեր կը գտնուին:

ԻԶ. ԳԱՍ

Ա-հիւ	Մի-ջոյ	Եր-կու	Մէջ-տեղ
Շր-ջա-հակ	Պա-լար	Մատ	Կ-տոր
Կա-աար-եալ	Կոտ-րած	Խած-հեւ	Կե-հալ
Աշ-խա-տիլ	Կա-խել	Կ'եւ-լէ	Կամ

ՍԱՐԴԵՐ (3)

1. Այս փոքրիկ կենդանիներուն ամենէն ծանօթը Պարտէզի սարդն է, որ տափակ և անիւի ձեւով ոստայն մը կը շինէ և զայն կը հիւսէ անիւի շառաւիղներու պէս մատերով:

2. Երբեք տեսած ես թէ այս սարդը ինչպէս կը շինէ իր ոստայնը: Սապէս կը շինէ.

3. Նախ ծառի մը ճիւղին կամ անոր նման բանի մը վրայ կ'ելլէ, և թելին մէկ ծայրը հոն կը փակցնէ, և ետքը այն թելով վար կ'իջնէ և վարն ալ կը փակցնէ:

4. Ետքը այն թելով նորէն վեր կ'ելլէ և առջի ձգած թելը երկու անգամ ուժով թել մը շինելու համար թել մըն ալ կը ձգէ: Ետքը առջի թելին վրայէն թել մըն ալ կը ձգէ, և այս ընելէն ետքը թելերը այնպիսի ձեւով մը կը ձգէ որ շինած ոստայնը եզերք կամ շրջանակ չունեցող անիւի մը մատերուն պէս կ'երեւան:

5. Այս մատերը շինելէն ետքը անոնց բոլորաիւրեք կը գործէ, և ետեւէն գեղեցիկ և մետաքսանման թել մը ձգելով յառաջ կը տանի ոստայնը հիւսելու գործը: Թելը ետեւի ոտքերէն մէկուն ծայրին մօտ տեսակ մը պատառաքաղի ձեւով կ'անցնի, և երբ սարդը մատի մը կու գայ թելը հոն կը փակցնէ եւ միւս մատին կ'անցնի:

6. Այսպէս մատերուն բոլորաիւրեք դառնալով դառնալով կ'երթայ և միշտ գէպի կեդրոնը կը մօտենայ և շուտով կը լմնցնէ ոստայնը:

7. Թել մը, որ բոլորածեւ կը դառնայ և միշտ կեդրոնը կ'երթայ, ոլորուն կը կոչուի: Սարդին այս թելն ալ կրնանք ոլորուն կոչել:

8. Ոստայնին մէջտեղը ընդհանրապէս հաստ մէկ գունդ մը կամ ուռոյց մը կը գտնուի որ շառաւիղներուն ծայրերուն իրարու քով դալէն կը գոյանայ: Երբ ոստայնը կը լմնայ, սարդին ընելու վերջին գործն է այս գունդը խածնել փրցնել:

9. Սարդը ընդհանրապէս այս ոստայնին մէջտեղը գլխովայր կը նստի և իր որսին կը սպասէ:

10. Եթէ պզտիկ ճանճ մը գայ անոր ոստայնը, սարդը յանկարծ վրան կը ցատկէ և իր ակռաները կը մխէ անոր մէջ: Սարդը

երկու սուր ակռաներ ունի, որոնք օձին ակռաներուն պէս թոյնը վէրքին մէջ կը թափեն, և երբ սարդը ճանճ մը խածնէ, ճանճը անշուշտ կը մեռնի:

11. Երբեմն սարդի ոստայնին մեղու մը կամ պիծակ մը կու գայ, և այն ատեն սարդը միշտ չգիտնար թէ ինչ ընելու է:

12. Այսպիսի մեծ միջատ մը սարդէն ազատելու համար ջանացած ատենը սարդին ոստայնը կտոր կտոր կ'ընէ, ուստի սարդը կ'ամսպաննելու է զայն, կ'ամ թող տալու է որ երթայ:

13. Եթէ սարդը փոքր է, անմիջապէս մեղուին բոլորտիքը փաթթուած թեւերը կը փրցնէ և թող կու տայ որ մեղուն երթայ, և ետքը ոստայնին պատռած տեղը կը կարկտէ:

14. Սակայն մեծ սարդ մը իր ոստայնը եկող միջատը չփախցնէր: Շուտով անոր վրայ կը վազէ եւ զայն կը բռնէ իր առջեւի ոտքերուն ծայրովը և կը գլորէ ու կը դարձնէ, նաեւ անոր վրայ շատ մը թեւեր կը փաթթէ և կը կապէ անոր ոտքերը և թևերը, այնպէս որ ճճին չկրնար շարժիլ:

15. Այն ատեն իր ակռաներովը կը խածնէ զայն և կը սպաննէ եւ կը տանի կը կախէ իր պահուրտելու տեղը, և ոստայնը կարկտելէն ետքը կ'ուտէ:

ԻՅ. ԴԱՍ

Բռնել	Շատ	Հատ	Մատ
Դպչիլ	Ուռոյց	Եօթը	Համբանք
Ինը	Ութ	Վեց	Հազար

ՍԱՐԴԵՐ (4)

1. Սարդի ոստայնին շառաւիղները կազմող թեւերը ոստայնին բոլորտիքը կրկին կըրկին դարձող թեւին պէս չեն:

2. Եթէ սարդը իր ոստայնը չինած միջոցին միջատ մը այն մատերուն դէմ թռչելու ըլլայ, չբռնուիր:

3. Բայց երբ ոլորուն թեւը այս մատերուն վրայ կ'աւելցուի, եթէ պզտիկ միջատ մը իր ոտքին կամ թեւին ծայրովը անգամ անոր դպչելու ըլլայ, ամուր կերպով կը բռնուի և չկրնար ազատիլ:

4. Շառաւիղներուն գործը ոստայնը ամբողջանել, և ոլորուն թեւին գործն ալ որսը բռնել է: Շառաւիղները ոլորի են, բայց ոլորուն թեւին վրայ խէժի կաթիլներու պէս շատ մը մանր ուռոյցներ կան, որոնք իրենց դպչող ունէ բանի կը փակչին:

5. Սարդին մանած թեւը միակ թեւ մը

չէ, այլ շատ մը բարակ թերերէ շինուած է։ Սարդին մարմնոյն ծայրը իրարու քով հա-
րիւրաւոր խողովակներ կան։

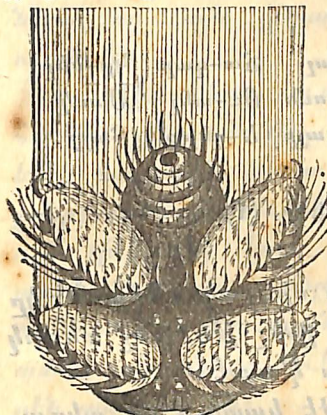
6. Սարդին մէջը տեսակ մը կակուղ խէժ կայ և այս խո-
ղովակներուն միջո-
ցաւ դուրս կու գայ։
Այդ խէժը օդ առ-
նելուն պէս՝ բաւա-
կան կը կարծրանայ
և թել կ'ըլլայ։

7. Այս թերերը
այնպէս բարակ են,
որ քու գլխուդ մա-
զերուն մէկուն չափ
հաստ թել մը շի-
նելու համար ա-
նոնցմէ քանի մը հա-
զար հատը մէկտեղ
դնել պէտք կ'ըլլայ։

8. Սարդը շա-
րունակ չկրնար ոս-
տայն շինել։ Անոր
մէջը գտնուած խէ-
ժը քիչ ատենէն կը

հատնի, եւ հարկ կ'ըլլայ որ սարդը սպասէ
մինչեւ որ իր տոպրակը լենայ նորէն։

9. Սարդերէն ոմանք երբ շատ փոքր են,
օդին մէջէն կ'երթան ինչպէս նաւ մը կ'երթայ
շուրին մէջէն։

ՍԱՐԴԻՆ ԼԻՍԵՌԵ

10. Տեղի մը կամ
պատի մը կամ ծաղի-
կի մը վրայ կ'ելեն
և շատ երկայն թել
մը կը մանեն։ Երբ
հօվը կը փչէ, այս թելը
հետը կը տանի, և
այն ատեն փոքրիկ
սարդը գտնուած տեղը
կամ ծաղիկը կը ձգէ
և թելին ծայրէն կախ-
ուած կ'երթայ։

11. Այնպէս որ սարդերը կրնան գետնի
վրայ կամ գետնին տակը կամ շուրին յա-
տակը ապրիլ, և անոնցմէ ոմանք կրնան օ-
դին մէջ անգամ երթալ նաւու մը պէս։

12. Աշխարհի մէկ քանի կողմերը այն-
պիսի խոշոր սարդեր կը գտնուին որ կըր-
նան թռչունի ձագեր բռնել և սպաննել զա-
նոնք։ Այս սարդերուն մարմինը երբեմն հաւի
մը հաւկիթին չափ խոշոր կ'ըլլայ եւ երբ
սրունքները կը բացուին, վեց կամ եօթը մաս
երկայնութիւն կ'ունենան։

ԻՇ. ՊԱՍ

Քա-րա-կոփ	Ո-րո-ճալ	Ճա-գար	Կր-ծել
Են-թաղ-բել	Ա-նա-սուն	Ու-տել	Մուկ
Ա-նո-թու-թիւն	Ս-րա-ծայր	Ե-զերք	Բայց

Մ Ո Ւ Կ Ե Ր (1)

1. Երբ կենդանի մը ակռաներուն կը նայինք, միշտ կրնանք ըսել թէ ի՞նչ տեսակ կեր կ'ուտէ և ի՞նչպէս կ'ուտէ:

2. Սոյնպէս որ եթէ կատուի մը ակռաներուն նայիս, պիտի հասկնաս թէ անկա ձիու կամ կովի պէս խոտ չուտեր, վասն զի անոր բոլոր ակռաները սրածայր են և ծամելու համար չինուած չեն:

3. Եւ ոչխարին, ձիուն և կովին ակռաներէն ալ պիտի հասկնաս թէ անոնք չեն կրնար միս ուտել, վասն զի անոնց ակռաները միսը կտոր կտոր ընելու չափ սրածայր չեն:

4. Եթէ կատուի մը ուտելու համար միայն խոտ կամ արմտիք տալու ըլլայեր, կատուն անօթութենէ պիտի մեռնէր: Եւ եթէ կովը կամ ձին մուկերով կերակրել փորձէիր, անոնք ալ պիտի մեռնէին:

5. Բայց եթէ մուկերը կատուին և խոտը կովին տաս, երկուքն ալ իրենց յարմար կերը գտած կ'ըլլան: Անոնց ակռաներն ալ այն կերակուրին համար չինուած են:

6. Ակռաները ուտելիքի համար չինուած են: Ուտի եթէ ճագարին, (ատա թավշանը) առնէտին, մուկին, սկիւռին (թէյուն) կամ դաշտի առնէտին (գրը սըշանը) ակռաներուն նայելու ըլլանք, պիտի տեսնենք թէ ասոնց ակռաները մուկին և կովին ակռաներէն տարբեր են:

Մ Ո Ւ Կ Ե Ր ԳԼՈՒԽԸ
ԵՒ ԱԿՈՍՆԵՐԸ

7. Մուկ մը առնենք եւ բերանը բանանք: Նախ երկու ծնօտներուն ալ առջեւը երկու երկայն և ուղիղ ակռաներ կան և երկուքին ալ ծայրերը քարակոփին դրոցին (գալէմ) պէս են: Անկէ ետքը կու գայ տեղ մը ուր բնաւ ակռայ չկայ, և ետքը գրեթէ հարթ ծայր ունեցող կարգ մը ակռաներ կան:

8. Արդ այս ակռաներէն ի՞նչ կը հասկըցուի: Առջեւի ակռաներէն կը հասկըցուի թէ կենդանին կ'ապրի այնպիսի ուտելիքով մը որ ուտուելէն առաջ պէտք է զայն շերտ շերտ կտրել, և թէ այդ ուտելիքը կատուին ակռաներուն պէս սրածայր ակռաներով չկտրուելու չափ կարծր է:

9. Ասոր համար մուկը միս ուտելով ապ-
րելու համար ստեղծուած չէ: Մուկին ե-
տեւի ակռաներուն լայն գլուխներէն ալ կը
հասկցուի թէ ուտելիքը
առջեւի ակռաներով
չերտ չերտ կտրուելէն
ետքը, ետեւիններուն մի-

ԿՈՒՂՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ ԵՒ
ԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

ջոցաւ պիտի աղացուի:

10. Մուկին ակռաները միշտ կարծր ու-
տելիքի համար գործածուելուն պատճառաւ
չատ շուտ կը մաշին: Բայց ծայրերէն որ-
չափ շուտ որ մաշին, արմատներէն այնչափ
շուտ նորէն կը մեծնան:

11. Առաջին Գիրքին մէջ տեսաք թէ կա-
տուին ճիրանները որչափ մաշին, նոր ճիրան-
ներ կու գան մաշածներուն տեղը. այս կենդա-
նիններուն ակռաներն ալ այն կերպով կը
մեծնան, միայն թէ ակռաները ոսկորէ եւ
կատուին ճիրանները եղջիւրէ են:

12. Այս բոլոր կենդանիները և ուրիշ շա-
տեր իրենց ուտելիքները ուտելէն առաջ
ստիպուած են կրծելու, և ասոր համար ա-
նոնց կենդանիներ կ'ըսուի: Ուրեմն
յայտնի է թէ կենդանիի մը ակռաները կը
ցուցնեն թէ այն կենդանին ինչ տեսակ ու-
տելիքով կ'ապրի:

ԻԹ. ԳԱՍ

Ու-շա-դիր	Հա-գուստ	Պահ-ուած	Պելս
Ա-թոռ	Հաց	Շիշ	Մոմ
Աս-տի-ճան	Դա-րան	Կ-տաւ	Մարդ
Խա-ղող	Դիւ-րին	Ճամ-բայ	Գոյն

Մ Ո Ւ Կ Ե Ր (2)

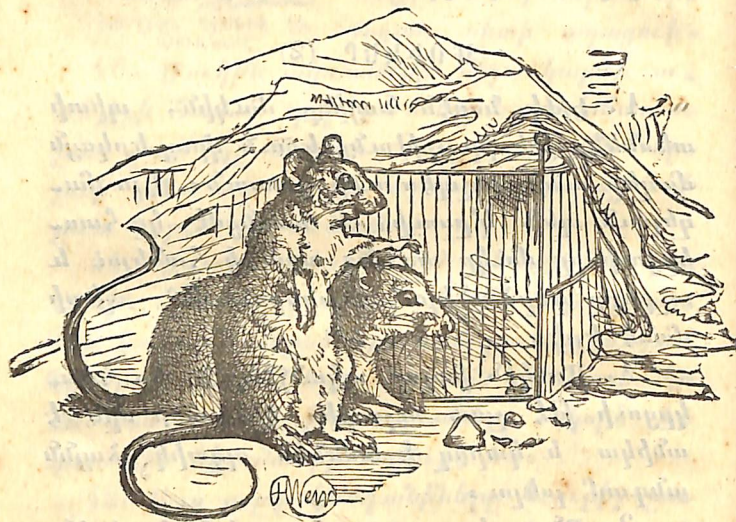
1. Եթէ նորէն նայինք մուկին, պիտի
տեսնենք թէ իր շրթունքներուն վրայ երկայն
մազեր ունի, ինչպէս ունի կատուն: Այս մա-
զերուն պելս կ'ըսուի, և ասոնցմէ կը հաս-
կըցուի որ մուկը առանց աղմուկ հանելու և
աչքերը գործածելու՝ ծակերու մէջ պիտի
մտնէ ելլէ:

2. Մուկին խոշոր ականջներէն կը հաս-
կըցուի թէ շատ ուշադիր կենդանի մըն է
անիկա և կարող է ամենէն պզտիկ ձայնն
անգամ լսելու:

3. Մնոր խոշոր աչքերը կրնան իրենց
մէջ առնել լոյսին ամէն ճառագայթները, և
անոնցմէ կը հասկցուի որ մուկը կրնայ մու-
թի մէջ տեսնել, անոր մազին գոյնէն ալ
կը հասկցուի որ կրնայ մութի մէջ առանց
տեսնուելու փախչիլ:

4. Մուկին երկայն և սրածայր քիթէն,
թեթեւ մարմինէն եւ կարճ սրունքներէն

յայտնի է, որ անիկա կրնայ շատ պղտիկ ծակերու մէջ մտնել ելլել, և անոր մանր և սուր եղունգներէն ալ կը հասկցուի որ եթէ եղունգը բռնել տալու համար քիչ մը տեղ գտնէ՝ կրնայ մագլելով ամէն բանի վրայ ելլել:

5. Այսպէս երբ ուշադրութիւնով նայինք մուկերուն, կը հասկնանք թէ անոնք կրծող կենդանիներ են, թէ միա չեն ուտեր, թէ գիշերները երևան կ'ելլեն, թէ շատ վախկոտ և ուշադիր են, և կրնան պղտիկ ծակերու մէջ մտնել և բաներու վրայ ելլել շատ լաւ մագլելով:

6. Մուկերը գրեթէ ամէն տունի մէջ կը գտնուին, և պատերու մէջ և տախտակամածին ներքեւը իրենց ճամբաներ կը շինեն:

7. Շատ հանգիստ և տաք տեղ մը պահուրտելով քուրջերէ և թուղթերէ բոյն կը շինեն, եւ այսպիսի տեղ մը տախտակամածին ներքեւը կը գտնեն: Այս բոյնին մէջ կը ցկնին եւ ձագերը վարդագոյն եւ խիստ բարակ մորթ մը ունին որ գրեթէ թափանցիկ է:

8. Երբեմն իրենց բոյները խիստ զարմանալի տեղերու մէջ կը շինեն: Անգամ մը քանի մը մանր մուկեր հին շիշի մը մէջ մտած և հոն բոյն շինած էին: Եթէ մուկ մը կարող ըլլայ մտնել հանդերձեղենի սնտուկի մը մէջ, կը կարծէ թէ իր ձագերուն համար շատ լաւ բաներ գտած է, եւ բոլոր հանդերձները կտոր կտոր ընելով անոնցմէ բոյն կը շինէ:

9. Եթէ լաթի կտոր կամ հանդերձ չգտնէ, ինչ որ գտնէ զայն կը գործածէ: Անգամ մը մուկ մը բոյն շինեց հացի նկանապի մը մէջ, զոր խոհարարը դարանը դրած և կի մը մէջ, զոր խոհարարը դարանը դրած և մուցած էր: Անգամ մը ես գտայ մուկի բոյն մը, որ ընկուզի և կաղինի կեղեւներէ և տերեւներէ շինուած էր: Դարանի մը վրայ տուրքակով ընկոյղ դրած և ատեն մը հոն ձգած էի: Մուկը ընկոյղը գտեր կերեր և

կեղեւներէն ալ իր ձագերուն անկողին շիներ էր:

10. Երբ մուկը մեր հացը կամ պանիրը կամ մոմերը կ'ուտէ, և մեր գիրքերը եւ հանդերձները կը կտրէ, չկարծեր թէ մեղի փսաս տուած կ'ըլլայ: Մուկը միայն կը նայի որ իր ձագերը անուցանէ, և անոնց համար կակուղ անկողին մը շինէ:

11. Մուկերը խաղը շատ սիրող փոքրիկ անասուններ են, և սենեակի մը մէջ գլուխը մարդիկ որքան ատեն որ բոլորովին հանդարտ կենան, անոնց առջեւն անգամ կը ցատկեն կը խաղան: Եւ եթէ հասկնան թէ մէկը փսաս պիտի չհասցնէ իրենց, երթալով խիստ կը քաջալերուին և սենեկին մէջը ասդին անդին կը խաղան որպէս թէ մէկը չգտնուէր հոն: Եթէ սենեկին մէջ նոր աթու մը կամ սեղան մը դրուի, մուկերը միշտ կը հասկնան և խսկոյն կը հոտուրտան զայն ինչպէս կ'ընէ կատուն:

12. Մուկերը շատ անգամ մարդու կ'ընտանեցուին և կը պահուին իբրեւ սիրուն կենդանիներ: Ընդհանրապէս ճերմակ մուկերը շատ յարգի են: Ասոնք խիստ գեղեցիկ անասնիկներ են, եւ շուտով մարդու բոլորովին կ'ընտանեցնան: Պէտք է այս կենդանիները խիստ մաքուր պահել, եթէ ոչ՝ կը հիւսնուան և կը մեռնին:

Լ. ԴԱՍ

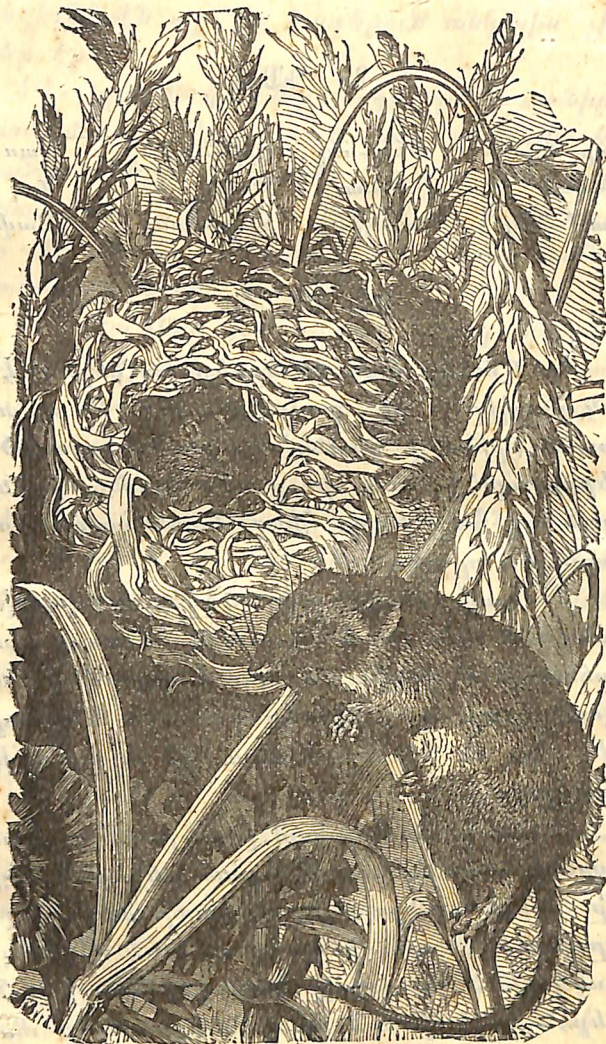
Կար-միր	Փնտ-ռել	Օրի-նակ	Ծառ
Դ-պած	Բա-նալ	Թոյլ	Կալ
Փաթ-թել	Կա-սիկ	Չար-մանք	Չափ

ՄՈՒԿԵՐ (3)

1. Մուկեր կան որ երբեք տուներու մէջ չեն բնակիր, այլ՝ դաշտերու մէջ կը գլուխը մարդիկ որքան ատեն որ բոլորովին հանդարտ կենան, անոնց առջեւն անգամ կը ցատկեն կը խաղան: Եւ եթէ հասկնան թէ մէկը փսաս պիտի չհասցնէ իրենց, երթալով խիստ կը քաջալերուին և սենեկին մէջը ասդին անդին կը խաղան որպէս թէ մէկը չգտնուէր հոն: Եթէ սենեկին մէջ նոր աթու մը կամ սեղան մը դրուի, մուկերը միշտ կը հասկնան և խսկոյն կը հոտուրտան զայն ինչպէս կ'ընէ կատուն:

2. Կալի մուկը շատ գեղեցիկ փոքրիկ կենդանի մըն է և կունակին մազերը բաց սրճագոյն և փորին մազերը ճեփճեփմակ են: Ասոնք դաշտերու մէջ կը գտնուին և կ'ապրին մաս մը ճճիներ և մաս մըն ալ արմախք ուտելով:

3. Կալի մուկերը կամ խիստ խոտերու կամ ցորենի ցողուններու մէջ շատ գեղեցիկ բոյն մը կը շինեն: Այս բոյները խոտի տերեւներէ կը շինուին, լաւ մը կը հիւսուին և կ'ոստայնանկուին, և խոտի կամ ցորենի ցողուններէն կը կախուին գետնէն իբր տասը մատ բարձր:

ԿԱԼԻ ՄՈՒԿ ԵՒ ԻՐ ԲՈՅՆԸ

4. Բոյնին ձեւը գրեթէ կլոր է և սագի հաւկիթի մեծութիւն ունի: Թոյլ կերպով մը շինուած է, և երբ ձագերը հետզհետէ կը մեծնան, բոյնն ալ կը բացուի կը տարածուի, և անոր մէջ կը սղմին մինչեւ որ մեծնան և ձգեն բոյնը և իրենք զիրենք հողալու վիճակին հասնին,

5. Այս բոյնը դուռ չունի որ ձագերը տեսնուին: Անտարակոյս անոնց մայրը հող տարած ըլլալու է գոցելու այն ծակը ուրկէ ինք դուրս ելեր գացեր է ուտելիք գտնելու համար:

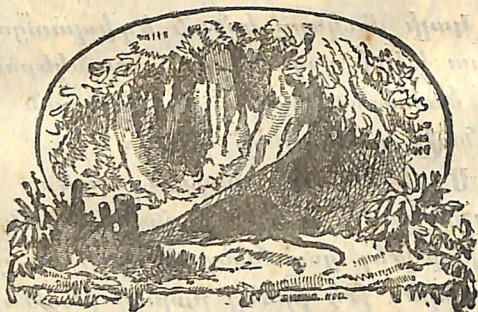
6. Կալի մուկերը կրնան եգիպտացորենի եւ հաստ խոտի ցօղուններու, տունկերու եւ պղտիկ ծառերու վրայ ելլել այնքան դիւրութիւնով, որ կապիկը կ'ելլէ:

7. Մուկերը երբ մագլեն, իրենց պոչը շատ օգտակար կ'ըլլայ, վասն զի կրնան զանիկա փաթթել ցօղուններուն վրայ եւ ամուր բռնել իբրեւ թէ իրենց բարակ թաթերովը:

8. Մուկին բոյնէն վար իջնալն ալ շատ զարմանալի է: Պոչը ցօղունին վրայ կը փաթթէ եւ կը սահի վար կ'իջնէ:

9. Ուրիշ տեսակ մը խիստ գեղեցիկ մուկ, որ դաշտերու եւ պարտէզներու մէջ կ'ապրի, կը կոչուի Անտառի մուկ, եւ իբրեւ կայն պոչին համար շատ անգամ, “Երկայն պոչով դաշտի մուկ” կ'ըսուի:

10. Այս մուկը չորս մատի չափ երկայնութիւն կ'ունենայ, եւ պոչն ալ մարմնոյն չափ երկայն է: Արմտիք եւ սերմ ուտելով կ'ապրի, եւ շատ անգամ ծառի մը տակ փորուած և մէջը պարապ տեղ մը կը գտնէ եւ ձմեռուան համար ուտելիք կը ժողվէ ու ինքն ալ հոն կը բնակի:

ԼԱ. ԴԱՍ

Պատ-ուան-դան	Կա-տա-ղի	Ճա-թած	Իւղ
Սոր-վիլ	Կոտ-բիլ	Մեռ-նիլ	Վար
Ա-տեն	Պէտք	Ս-խալ	Ճեղք

ԱՌՆԵՏՆԵՐ (1)

1. Առնէտը խիստ խոշոր մուկի մը կը նմանի և անոր ակռաները և ոտքերը մուկին ակռաներուն և ոտքերուն պէս են:
2. Շաղանակազոյն մուկը, որ մեզի ծառի տուններէ աւելի ամբարներու, ցորենի դէզերու և արմտիքի մթերանոցներու մէջ կը գտնուի:
3. Մուկերէն ոմանք իրենց բոլոր ժամանակը կոյանոցներու մէջ կ'անցնեն, եւ առէկ կ'ընեն, վասն զի հոն կ'ուտեն այնպիսի բաները, որոնք եթէ կոյանոցներու մէջ մնային, մեզի վնասակար պիտի ըլլային:
4. Բայց ամբարներու և ցորենի դէզերու մէջ գտնուող մուկերը այնքան վնաս կու տան որ, պէտք է սպաննենք զանոնք, կամ մեր ամբարները այնպէս շինենք որ մուկերը կարող չըլլան անոնց մէջ մտնելու:
5. Թէեւ կատուները կրնան մուկերը բռնել, բայց շատ քիչ կատուներ կը հա-

մարձակին առնէտ բռնելու։ Առնէտն այնպէս կատաղի կ'ըլլայ և այնպէս շուտ կըրնայ շարժիլ, եւ իր երկայն ակռաներովը այնպէս սաստիկ կընայ խածնել որ, շունքէն ումանք անգամ անոր հետ իյնալ չեն ուզեր։

6. Ես անգամ մը կատու մը ունէի որ կըրնար առնէտները սպաննել։ Մուկ կը բռնէր, բայց եթէ տեսնէր որ տունին մէջ առնէտներ կան, մուկերը կը ձգէր և օրը չորս հինգ առնէտ կը բռնէր։

7. Այս պատճառաւ առնէտները շուտով կը հեռանային տունէն, բայց իմ կատուս առնէտներուն ետեւէն անոնց տեղը կ'երթար և զանոնք հոն կը բռնէր։ Օր մը շատ մը առնէտներ վրան յարձակելով, անոր գլխէն, վիզէն այնպէս գէշ կերպով խածեր էին որ քանի մը օրէն մեռաւ։

8. Առնէտներուն ակռաները շատ զօրաւոր են եւ կըրնան կրծել այն բաները զորոնք մուկերը չեն կըրնար։ Անոնց՝ աղիւսներ կրծելը և խողովակներուն մէջէն ջուր վազելը լսելով ջուրին հասնելու համար կապարեայ խողովակները ծակելը տեսնուած է։

9. Առնէտներուն ետեւի ոտքերը շատ զարմանալի կերպով մը շինուած են։ Անոնք շատ աղէկ կըրնան դառնալ և եղունգները ետեւը կու գան։ Այս կերպով առնէտը երբ

ուղէ պատէ կամ տախտակորմէ մը վար իջնել, ոտքերը ետեւը կը դարձնէ, և եղունգները ճեղքերու և ճաթած տեղերու մէջ կը դնէ, և դէպի վար դացած ատենը ոտքը դնելու հաստատ տեղ կը գտնէ:

10. Առնէտները հաւկիթ և թռչունի կամ բադի ձագերը շատ կը սիրեն, և կրնան հաւկիթները մինչեւ իրենց տեղերը տանիլ առանց կոտորելու:

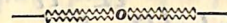
11. Նաւերու մէջ մտնելով նաւաստիներուն ուտելիքները կ'ուտեն, ճրագներու համար դործածուելիք իւղը կը խմեն, և մոմերը կամ իրենց գտած ուտելիքը կամ ճարպը կ'ուտեն:

12. Երբ նաւերը նաւամատոյց մօտենան, պարաններով ծովեզերքին կը կապուին: Առնէտները այս պարաններուն վրայէն քալելով ցամաքէն նաւերուն մէջը կու գան:

13. Երբեմն ալ պարաններու վրայէն քալելով նաւերէն դուրս կ'ելլեն: Կ'ըսեն թէ անոնց՝ նաւերէն դուրս ելլելուն պատճառն այն է որ նաւին վրայ պակտութիւն կամ փտութիւն մը կը տեսնեն:

14. Առնէտները տունէն հեռացնելու ամենէն լաւ կերպն է ուտելիքները դնել այնպիսի տեղեր ուր չկրնան հասնիլ, եւ ասդին անդին բան չնետել: Այս պարագային տակ անոնք շուտով կը հասկնան որ

անօթութենէ պիտի մեռնին եթէ այն տունը մնան, ուստի ամէնքը մէկէն կը քաշուին կ'երթան:

ԼՔ. ՊԱՍ

Հաղ-ուա-գիւտ	Շու-տով	Ակ-ոայ	Վա-ղել
Հոտ-ուր-տալ	Գող-նալ	Տէր	Զոյգ
Կե-րա-կուր	Շո-յել	Առ-ջեւ	Ուս
Օ-տա-րա-կան	Զ-բօ-սանք	Մաս	Մագ-լել

ԱՌՆԵՏՆԵՐ (2)

1. Ոչ մէկ կենդանի կրնայ առնէտէն աւելի դիւրաւ ընտանենալ մարդու, և եթէ մարդ առնէտին հետ աղէկ վարուի, առնէտը կրնայ իր տէրը գրեթէ շունի չափ սիրել: Առնէտները շատ մաքրասէր կենդանիներ են, և ուտելէ ետքը իրենց երեսը և բերանը կը լուան, և ճիշդ կատուի պէս իրենց ոտքերով իրենց մազերը կը մաքրեն:

2. Դժ դեռատի բարեկամներէս քոյր և եղբայր մը զոյգ մը առնէտ ունէին, և զանոնք շատ զգուշութեամբ վարժեցուցած էին: Առնէտը

նէտներէն մէկուն գոյնը ճերմակ և աչքերը վարդի պէս կարմիր ըլլալուն համար անոր “Զիւն” կ’ըսէին, և միւսին դլուխը և կուրծքը սուրճի կամ շագանակի գոյն ըլլալուն համար անոր ալ “Շագանակ” անունը կու տային:

3. Այս առնէտները իրենց անունները շունի մը չափ գիտէին, և երբ իրենց անունը կանչուէին, անմիջապէս կը վազէին կու գային:

4. Այս առնէտները վանդակի մէջ չէին պահուեր, այլ ազատ թողուած էին, և շունի կամ կատուի պէս տանը մէջ ասդին անդին կը վազէին և կը պտըտէին:

5. Ասոնք չափ մը գեղեցիկ խաղեր սորված էին, և անշուշտ անոնց տէրերը անոնց հետ քաղցրութեամբ վարուելով կրցած էին սորվեցնել այդ խաղերը:

6. Այս առնէտները իրենց դեռատի տի-

րոջ և տիրուհիին հետ կը խաղային, և պարտեղին մէջ անոնց բոլորտիքը կը վազվեւտէին: Կերակուրի ատեն սեղան կը նստէին, և ինչ որ իրենց տրուէր կ’առնէին, և ուտելիքը իրենց առջեւի ոտքերովը կը բռնէին և ակռանեւ ըովը կը կրծէին, բայց պնակներուն մէջէն բան չէին գողնար: Կարագը շատ կը սիրէին և իրենց ետեւի ոտքերուն վրայ կայնելով պնակի մը մէջէն կամ իրենց տէրերուն մատին վրայէն կտոր մը կարագ կը լցէին:

7. Երբեմն ասոնք զուարճալի խաղ մը կը խաղային: Տէրերը զանոնք սրահին մէջ դըլխարկ կախելու տեղին վրայ կամ գլխարկի մը մէջ կը դնէին և վեր կ’երթային:

8. Հոն կը սպասէին մինչեւ որ իրենց տէրերը իրենց անուններովը զիրենք կանչէին, և երբ կանչուէին, անմիջապէս մագլելով վար կ’իջնէին և սրահին մէջէն վաղելով շուտով սանդուղներէն վեր կ’երթային և իրենց տէրերուն ուտերուն վրայ կ’ելլէին, և գիտնալով թէ իրենց տէրերը իրենց համար կտոր մը իւղոտ հաց պահած են, զայն գտնելու համար անոնց գրպանները կը խուզարկէին:

9. Միշտ կը լուացուէին եւ կը մաքրուէին, և ճերմակ մուկերու վրայ գտնուող զօրաւոր հոտը ասոնց վրայէն չէր առնուեր:

10. Այս առնէտներուն իրենց ծանօթ եղող անձերուն գրպանները խուզարկելը տես-

նել շատ զուարճալի բան մըն էր։ Ասոնք իրենց գլուխները ծանօթներուն դրպաններուն մէջը կը խօթէին եւ ամէն մէկ մասը իրենց քիթերով կը հոտուրտային, եւ միւս գրպանը վնտուելու համար անկէ դուրս կ'ելլէին։

11. Օտարականներու հետ անգամ քաղցրութիւնով կը վարուէին եւ անոնց փաստէին տար։ Երբ օտարականներ զիրենք կանչէին, չէին երթար, ոչ ալ իրենց գեղեցիկ խաղերը կը խաղային անոնց համար, բայց թող կուտային որ անոնք սիրեն զիրենք և շոյեն, և երբեք չէին ջանար զանոնք խածնել։

ԼԳ. ԴԱՍ

Փոքրել	Կրծել	Հօտ	Աքիս
Թշնամի	Ներքել	Անտառ	Տասուերկու
Բոյն	Գեղեցիկ	Անդրդ	Մոխրագոյն
Չոր	Ուսերիմ	Սնուակ	Անօթի

ՃԱԳԱՐ

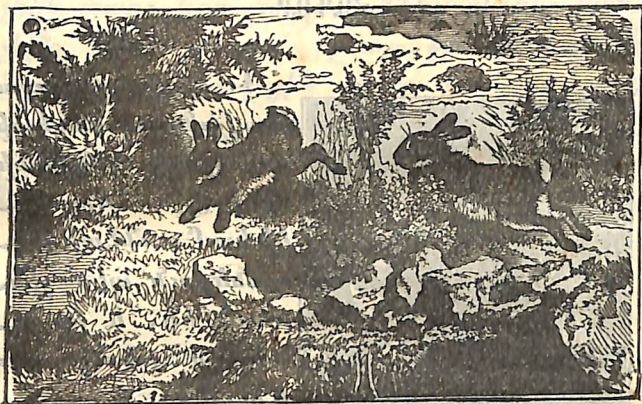
1. Ճագարն (ատաթափանը) ալ առնէտի պէս կը ծոյգ կենդանի մընէ։ Ակումները մուկի կամ առնէտի ակումներուն պէս չինուած են, և իր ուտելիքը անոնց պէս կ'ուտէ։

2. Անիկա ալ առնէտին պէսերուն պէս պէսեր ունի և կրնայ առանց ձայն հանելու ծակերու մէջ մտնել։ Բայց անոր սրունքները և ոտքերը մուկին սրունքներուն և ոտքերուն պէս չեն։

3. Ճագարին ոտքերը և սրունքները մուկիններէն շատ երկայն և զօրաւոր են, և ասկէ կը հասկցուի որ ճագարը կրնայ շատ արագ վազել, և անոր եղունգներուն թանձր

և սուր չըլլալէն ալ կը հասկցուի որ անիկա իր ուտելիքը գտնելու համար մագլելու պէտք չունի:

4. Առջեւի ոտքերուն եղունգները մատերուն վրայ այնպիսի կերպով մը բուսած են՝ որ կրնայ անոնցմով հողը փորել: Ականջները խոշոր եւ երկայն են, ուստի կրնայ ամենա-

ՃԱԳԱՐԿԵՐՈՒՆ ԽԱՂԱԼԸ

թեթեւ ձայնն անգամ լսել, և երբ կը վազէ կամ ծակի մը մէջ կը մտնէ, ականջները վիզին վրայ կը պառկին:

5. Ճագարը իր առջեւի զօրաւոր ոտքերովը հողին մէջ ծակեր կը փորէ, և ցորեկները ընդհանրապէս այն ծակերուն մէջ կը բնակի:

6. Երբ ճագարը ուտելիք գտնելու համար դուրս կ'ելլէ, զինք վախցնող ուէ ձայնը կը լսէ, և ականջները վիզին վրայ պառկեցնելով շուտով իր որջը կը փախչի, եւ կը մնայ հոն մինչեւ որ համոզուի թէ վտանգը անցած է:

7. Այն ատեն որջին բերանը գալով իր երկայն ականջները տնկել կարենալու չափ դուրս կը հանէ: Այս դիրքին մէջ քիչ մը ատեն կենալէն ետքը, երբ իրեն մնաս տուող բան մը չսէ կամ չտեսնէ, դուրս կու գայ և ուտելիք փնտռելու կը սկսի:

8. Շատ մը ճագարներ ընդհանրապէս մէկտեղ կը բնակին եւ իրենց որջերը իրարու մօտ կը շինեն: Այսպիսի տեղ մը ճագարաւոր կը կոչուի:

9. Անոնց որջերը գրեթէ միշտ երկու դուռ կ'ունենան, և երբ աքիս մը կամ մկն հարսուկ (կէլինճիք) մը զիրենք հալածէ, անոնք մէկ ծակէն կը մտնեն և միւսէն կը փախչին կ'երթան: Այս ծակերը ընդհանրապէս հողին տակը իրարու կը միանան եւ ցանցակերպ մը կը ձեւացնեն:

10. Ճագարը շատ երկչոտ կենդանի է եւ շատ թշնամիներ ունի, որոնք երբ պատեհութիւն գտնեն, կը մեռցնեն զայն եւ կ'ուտեն: Բոլոր չորքոտանի թշնամիներէն զատ անոր ամենէն մեծ թշնամին մարդն է, որ հրա-

ցաններով և շուներով անոր ետեւէն կ'իյնայ:

11. Բայց ճագարը ամէն տարի այնչափ ճագ կը բերէ որ եթէ անոնցմէ մեծ մասը չսպաննուէին, շատ չանցած երկիրը անոնցմով պիտի լենար, և արտերու և պարտեզներու մէջ կանանչ բան մը պիտի չմնար: Ամէն ալ պիտի ուտէին:

12. Ճագարները նոր ծնած ատեն կատուի ճագերու պէս գոց աչքեր կ'ունենան և մազ չեն ունենար: Ուստի մինչև որ անոնց մազերը դան, զանոնք ցուրտէն պահպանելու նպատակաւ մայր ճագարը իր որջին մէջ անոնց համար չոր խոտերէ բոյն մը կը շինէ և իր վրայէն փրցուցած մազերովը կը պատէ զայն:

13. Ձագերը տասը տասուերկու օրէն կրնան տեսնել, եւ քանի մը շաբաթէն զիրենք հոգալու կարող կ'ըլլան:

14. Շատ մարդիկ ճագար կը պահեն իւրեւ սիրուն կենդանիներ: Վայրի ճագարներուն կռնակը շագանակագոյն եւ փորը մոխրագոյն կ'ըլլայ, բայց ասոնցը գոյնզգոյն կ'ըլլայ: Ոմանք ճերմակ, ոմանք սեւ, ոմանք սեւով ճերմակ խառն եւ ոմանք շագանակագոյն կ'ըլլան: Ամենէն գեղեցիկ ճագարները խիստ երկայն ականջներ ալ կ'ունենան:

15. Երբ ճագարները սնտուկի մէջ կը

պահուին, սխալ է խորհիլ թէ խմելու համար ջուր չեն ուզեր: Վասն զի վայրի ճագարը միշտ առաւօտուն կանուխ և իրիկունը ուշ ատեն իր ուտելիքը կ'ուտէ եւ այն ժամանակ իր կերած բաներուն վրայ ցօղ կը գտնուի, և այսպէս իր ուտելիքին հետ ուղածին չափ ալ ջուր կ'ունենայ:

16. Բայց երբ տան մէջ կը պահուի, իւրեւ ուտելիք շատ անգամ կ'ունենան թեփ և վարսակ որոնք խիստ չոր են: Ուստի ճագարին սնտուկին մէջ ինչպէս առատ ուտելիք այն պէս ալ քիչ մը ջուր պէտք է դնել:

ԼԳ. ՊԱՍ

Պառ-կիւ	Շուռնչ	Տե-րեւ	Մեծ
Նա-պաս-տակ	Թե-թեւ	Փնտ-ռել	Փոռ
Ցա-րեն	Դե-րել	Փռ-քր	Գոյն

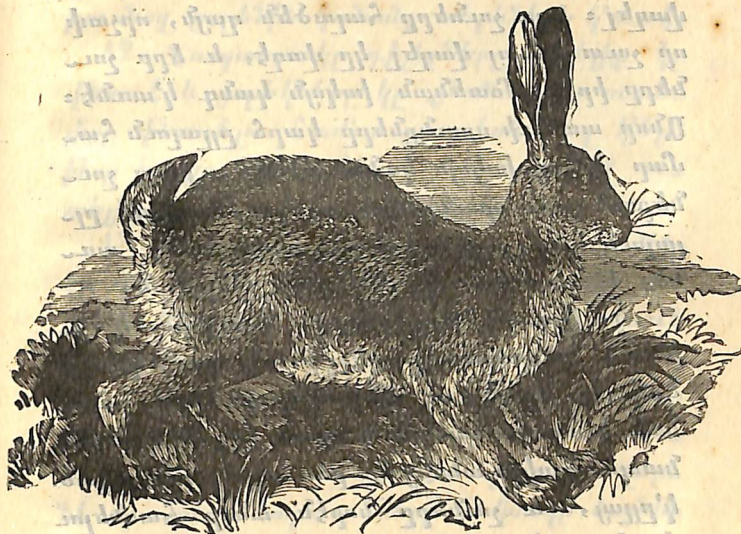
ՆԱՊԱՍՏԱԿ

1. Նապաստակը (թափչան) ճագարէն շատ մեծ կ'ըլլայ, և ականջին ծայրերուն սև ըլլալէն կ'որոշուի: Ինչ որ ճագարը կ'ուտէ, նապաստակն ալ նոյնը կ'ուտէ, բայց անոր սրունքները և ոտքերը ոչ թէ հողը փորելու, այլ վաղելու համար շինուած ըլլալուն համար՝ նապաստակը ճագարի պէս չկրնար իրեն որչինել հողին տակը:

2. Նապաստակը արտերու մէջ կը բնակի, և խոտերու մէջ կը գտնուի:

3. Երբ հանգչիլ ուզէ, երկայն խոտեր կը փնտռէ և անոնց մէջ կը մտնէ կը պառկի: Շարունակ միևնոյն տեղը կը մնայ, ուստի խոտերուն մէջը փոս մը կը փորէ եւ հոն կը պառկի: Նապաստակը այս փոսին մէջը պառկած միջոցին անտեսանելի կ'ըլլայ, քանզի անոր մազերուն գոյնը այնչոր խոտերուն գոյնին կը նմանի:

4. Նապաստակին ականջները և ետեւի սրունքները շատ երկայն են, բայց երբ կը պառկի, ականջները պարանոցին վրայ կ'իջեցնէ և սրունքներն ալ մարմնոյն տակը կ'ամփոփէ եւ ինքզինքը կը յարմարցնէ իր փոսիկին: Անոր համար երկայն ականջներ ունի, որպէս զի ամենէն պզտիկ ձայնն անգամ լսելու կարող ըլլայ:

ՆԱՊԱՍՏԱԿ

5. Երբ ձիւն գայ, թէեւ կը կարծուի թէ նապաստակը չկրնար շուռն առնել եւ կը մեռնի, բայց ձիւնէն շատ չփախնար, ոչ ալ իր տեղէն կը շարժի:

6. Նապաստակին մարմնոյն տաքութիւնը անոր բոլորտիքը գտնուած ձիւնը կը հալեցնէ, և նապաստակը տեսակ մը այրի կամ որջի մէջ եղածի պէս՝ կը մնայ ուր կը գրտնուի, և քիթէն ելած շունչն ալ պղտիկ ծակ մը կը բանայ և ինք անկէ շունչ կ'առնէ:

7. Նապաստակին ետեւի սրունքները շատ երկայն ըլլալուն համար կրնայ խիստ արագ վազել: Երբ շուները հալածեն դայն, որչափ որ շուտ կրնայ վազել կը վազէ, և երբ շուները իրեն մօտենան իսկոյն կանգ կ'առնէ: Անոր առջեւի սրունքները կարճ ըլլալուն համար կրնայ իսկոյն կանգ առնել, բայց շուներուն չորս սրունքներն ալ շատ երկայն ըլլալուն համար չեն կրնար իսկոյն կանգ առնել և նապաստակը կ'անցնին կ'երթան:

8. Երբ շուները զինքը կ'անցնին կ'երթան, նապաստակը դէպ ի աջ կամ դէպ ի ձախ կը վազէ, և մինչեւ որ շուները դառնան և նապաստակին դացած կողմը երթան, նապաստակը անոնցմէ բաւական հեռացած կ'ըլլայ, և շուները նորէն անոր հասնելու համար պէտք է որ շատ մը վազեն:

9. Երբ շուները իրեն նորէն կը մօտենան, դարձեալ նոյն բանը կ'ընէ, եւ եթէ կարող ըլլայ երեք չորս անգամ դառնալ, շատ անգամ կ'ազատի շուներէն եւ իր տեղը կ'երթայ:

10. Նապաստակին ակռաները մուկերուն և առնէտներուն ակռաներուն կը նմանին և անոնց ծայրերը շատ սուր են: Այս ակռաներով նապաստակը շատ վնաս կու տայ մատղաշ ծառերուն:

11. Ծառերուն թարմ կեղեւները շատ կը սիրէ և զանոնք ծառերուն վրայէն կը սկըթէ կը հանէ: Երբ ցորենի արտի մը մէջ մօտէ, բուսնող ցորենին կանանչ տերևները կ'ուտէ:

12. Նապաստակը գիշերները ուտելիք կը փնտռէ և ցորեկները կը քնանայ: Իր ուտելիքը փնտռելու համար բաւական տեղ կ'երթայ եւ իր բոյնէն հեռու տեղերու մէջ ուտելիք գտնելը եւ ուտելը կը սիրէ:

13. Նապաստակին ձագերը բոյնին մէջը կը ծնանին և չորս հինգ չաբաթ իրենց մօրը քով մնալէն ետքը իրենք իրենց գլխուն կ'երթան և ուտելիք կը գտնեն:

14. Երբ նապաստակը կուռի՝ իր առջեւի ոտքերովը կը զարնէ թշնամիին: Դատ ու ժով կը զարնէ, և այնպէս արագ կը զարնէ որ անոր հարուածները թմբուկի ձայնին պէս ձայն կը հանեն:

15. Նապաստակը կրնայ մարդու ընտանեանալ եւ սիրուելու գեղեցիկ կենդանի մը ըլլալ: Բայց նապաստակ պահողները հոգ տանելու են որ անիկա աթոռներուն եւ սեւ զաններուն ոտքերը չկրծէ, դուռներուն

վրայի ներկը չքերէ, պատերուն վրայ
փակցուած թուղթերը չպատռէ և իր դտած
ուէ մէկ բանը կտոր կտոր չընէ: Ասոնք եւ
աւոնց պէս կենդանիները տունի մէջ պահ-
ուելու չեն, այլ իրենց յատուկ տեղերը ու-
նենալու են:

ԼԵ. ՊԱՍ

Ս-կիւռ	Աղ-ուէս	Հարթ	Ծուռ
Մագ-լիւ	Պա-տած	Ճիւղ	Ինչ
Հաս-նիւ	Ու-րիշ	Տա-րա-ծել	Թա-չող

ՍԿԻԻՌ (1)

1. Սկիւռն ալ
կրծող տեսակէ կեն-
դանի մըն է: Մու-
կին, ճագարին եւ
նապաստակին ալ-
ուաներուն նման ալ-
ուաներ ունի, բայց
մարմնոյն մնացած
մասերը անոնցինէն շատ տարբեր են, ուստի
անոնց պէս չապրիր:

2. Անոր մատերը երկայն և բարակ, եւ
եղունգներն ալ երկայն, բարակ, սուր և ծայ-
րերն ալ շատ կոր են:

3. Սկիւռին մատերը և եղունգները կա-
տուին ճանկերուն և ճագարին եղունգներուն
պէս զետիւնը փորելու չափ զօրաւոր չեն:

4. Եղունգները աւելի մուկին եւ առ-
նէտին եղունգներուն կը նմանին և աւելի եր-
կայն և աւելի կոր են:

5. Այնպէս որ եթէ սկիւռին մէկ ոտքը միայն տեսնելու ըլլատ, կը հասկնաս թէ անիկա իր ուտելիքը ոչ թէ գետինը, այլ մագլելով ծառերու վրայ գտնող կենդանի մըն է:

ՀԱՍԹԱՐԱՅ ՍԿԻՒՌ

6. Ականջներէն ալ կը սորվինք ասիկա: Իրենց ուտելիքը գետինը գտնող և կրծող կենդանիները, օրինակի համար ճագարը և նապաստակը, շատ թշնամիներ ունին:

7. Շունները կրծող կենդանիները կ'որոնան, և աղուէսները ընդհանրապէս այդ տեսակ կենդանիներով կ'ապրին և վայրի կա-

տունները, արիւնները (գաղութ) և ուրիշ գիշատիչ կենդանիներն ալ զանոնք կ'ուտեն: Ուստի եթէ այս տեսակ կենդանիները խոշոր ականջներ չունենային և չկրնային անոնցմով իմանալ իրենց թշնամիներուն գալը, շուտով պիտի սպաննուէին:

8. Բայց ոչ շունները, ոչ ալ աղուէսները կրնան ծառերու վրայ ելլել. եւ կատուն եւ սպիտակ արիւն անգամ չեն կրնար ծառերու վրայ ելլել սկիւռի չափ մագլելով:

9. Ասոր համար սկիւռը երկայն ականջներու պէտք չունի նապաստակին չափ: Ասկէ զատ, ծառին ճիւղերուն եւ տերեւներուն մէջտեղը երկայն ականջները արգելք պիտի ըլլային սկիւռին:

10. Նաեւ սկիւռը երկայն պոչ մը ունի և անոր վրայ աւելի պէս շատ երկայն մագլեր կան: Առնէտները և մուկերը երկայն պոչեր ունին, բայց անոնց վրայ գրեթէ երբեք մագլ չկայ: Նապաստակը և ճագարն ալ ունին կարճ պոչեր, որոնք փունջ մը մագլի պէս կ'երեւին: Ուրեմն ի՞նչ հարկ կայ սկիւռին պոչին մագլոտ ըլլալուն:

11. Այս պոչէն կը հասկցուի թէ կենդանին քնացած ատենը կըսկըր կ'ըլլայ, և պաղօդ չչնչելու համար պոչովը գլուխը կը ծածկէ վերմակով ծածկելու պէս:

12. Որովհետեւ մուկերը, առնէտները եւ

ճագարները ծակերու մէջ կ'ապրին, պէտք չունին այս կերպով տաք պահուելու: Ճագարներն ալ ստիպուած են խորունկ չքնանալ, որպէս զի կարող ըլլան անմիջապէս փախչելու երբ ձայն մը կը լսեն: Սկիւռին պոչէն սա ալ կը հասկնանք թէ անիկա կրնայ առանց վախի քնանալ:

13. Հիմա տեսնենք թէ ինչպէս կ'ապրի սկիւռը: Սկիւռը իր կեանքին մեծ մասը ծառերու վրայ կ'անցընէ և միայն մէկ ծառէ ուրիշ ծառ մը անցնելու համար գետինը կ'իջնէ:

14. Եթէ գետինը գտնուած ատենը վախճալու ըլլայ, իրեն ամենէն մօտակայ ծառին կը վազէ, եւ չուն մը կամ ձի մը գետնի վրայ ինչ արագութիւնով որ կրնայ վազել, անիկա ալ այն արագութիւնով ծառին կեղեւին վրայ մագլցելով կը վազէ վեր կ'ելլէ:

15. Իր երկայն և սուր եղունգներովը ամուր մը բռնելով կրնայ մէկ ճիւղէն ուրիշ ճիւղի մը վրայ ցատկէլ: Երբեմն շատ բարձրը ճիւղի մը վրայէն գետինը կը ցատկէ և երբեք չճնասուիր, վասն զի ոտքերը կը բանայ որքան լայն որ կրնայ՝ եւ մագլուտ պոչը կը տնկէ և թեթեւ մը գետինը կ'իջնայ:

16. Սլիսարհիս մէկ քանի մասերուն մէջ այնպիսի սկիւռներ կը գտնուին որ անոնց

կողերուն վրայի մորթը շատ կախուած ըլլալով մինչև անոնց եղունգները կը հասնի: Երբ այս կենդանիները իրենց ոտքերը կը տարածեն, մորթը այնպէս կը բացուի որ սկիւռը մուշտակով պատած պղտիկ թռուցիկի պէս կ'երեւայ:

17. Սյս տեսակ սկիւռ մը երբ մէկ ծառէ ուրիշ ծառի վրայ անցնիլ ուզէ, գետինը չիջնար, այլ ճիւղէ մը ուրիշ ճիւղի սը վրայ կը ցատկէ, ոտքերը կը տարածէ եւ օդին մէջէն խիստ արագութիւնով կ'անցնի կ'երթայ ուր որ կ'ուզէ ծառին վրայ հասնիլ: Սյս կենդանիներուն թռչող սկիւռ կ'ըսուի:

12. ԴԱՍ

Կար-կան-դակ	Կաղ-նի	Հետք	Օդ
Բո-լոր	Զարդ	Ս-կիւռ	Ե-րես
Վե-րար-կու	Կառք	Կ-տոր	Ծայր

ՍԿԻԻՌ (2)

ԹՈՉՈՂ, ՍԿԻԻՌ

1. Տեսանք թէ սկիւռը ստեղծուած է ծառերու վրայ ապրելու համար, և կ'ակնկալենք որ իր ուտելիքը ծառերու վրայ գտնէ:

2. Սկիւռին ուտելիքն է ընկոյզ, կաղին, խող-կաղին (փալամուտ) և ուրիշ պտուղներ:

3. Այս պտուղներուն ա՛մէնն ալ գետնէն խիստ բարձր եղող պղտիկ ճիւղերու ծայրերը կը մեծնան, եւ եթէ սկիւռը չգիտնար այս ամենափոքր ճիւղերուն հասնելու չափ լաւ մագլել, պիտի չկրնար ձեռք բերել իր ուտելիքը:

4. Սկիւռը երբ ընկոյզ մը գտնէ, կը հատի և իր առջևի ոտքերուն մէջը կ'առնէ և կը բռնէ զայն ձեռքով բռնելու պէս եւ բերանը կը տանի: Սկուռներուն ծայրովը

ԹՈՉՈՂ, ՍԿԻՐՈՅՆ

նախ ընկոյղին դադարժը կը խածնէ և կեղեւը կը ճեղքէ և կտոր կտոր կ'ընէ: Այն ատեն կեղեւին կտորները վար կը նետէ, միջուկը ակռաներուն դէմը կը բռնէ և կըրկին կըրկին կը դարձնէ ակռաներուն տակը և ուտելէն առաջ միջուկին վրայի բարակ մորթը կը հանէ:

5. Բոլոր տարուան մէջ ծառերուն վրայ ընկոյղ և խողկաղին չգտնուիր, ուստի սկիւռը աշնան վերջերը կը քնանայ, և մինչեւ որ օդերը տաքնան, ժամանակին մեծ մասը քունի մէջ կ'անցնէ:

6. Այսպիսի քնանալէն ետքը կ'անօթեանայ, ուստի աշնան մէջ ապահով տեղ մը շատ մը ընկոյղ, կաղին եւ խողկաղին կը պահէ: Երբ կ'արթննայ, հոն կ'երթայ, քանի մը հատ ընկոյղ կամ կաղին կ'ուտէ և կըսկտր ըլլալով նորէն կը քնանայ:

7. Հիմա քիչ մըն ալ սկիւռին տունը քննենք: Մուկերուն, առնէտներուն և ճագարներուն բոյները ծակերու մէջ կ'ըլլան, և նապաստակին բոյնը խոտերու մէջ, սակայն սկիւռին բոյնը ծառին վրայ կ'ըլլայ: Սկիւռը երկու բոյն կ'ունենայ. մէկը ամառուան և միւսը ձմեռուան համար է:

8. Ամառուան մէջ արու և էգ սկիւռը մէկտեղ բոյն մը կը շինեն և հոն ձագ կ'ուսնենան: Բոյնը չոր տերեւներէ, խոտերէ,

վայտի կտորներէ և մամուռներէ կը շինեն գետնէն շատ բարձր գտնուող ճիւղի մը ծայրը:

9. Սկիւռը բոյն շինելու համար տերեւախիտ ճիւղ մը կ'որոշէ և իր բոյնը հոն ամենեւին չերեւար: Բայց երբ ձմեռուան ցուրտ օրերը կը մօտենան և տերեւները կը թափթփին, եթէ ձմեռը հոն անցընելու ըլլար, դիւրաւ պիտի տեսնուէր և վտանգի մէջ պիտի ըլլար:

10. Ասկէ զատ, երբ ցուրտ հովը անոր դէմ կը փչէ զանիկա պաշտպանող տերեւներ չգտնուելուն պատճառաւ, սկիւռը ձմեռուան համար ուրիշ բոյն մը կը շինէ:

11. Ծառին վրայ այնպիսի տեղ մը կ'ընտրէ, որ հոն մեծ ճիւղ մը ծառին բունին կըցուած ըլլայ, և եթէ գտնէ տեղ մը ուր երկու երեք ճիւղեր միացած են, հոն իր բոյնը կը շինէ: Դիւրին չէ երբեք մարդու մը համար գետնէն այս բոյնը տեսնել:

12. Ձմեռուան բոյները խոտէ եւ տերեւներէ կը շինուին: Երբեմն անոնք խիստ մեծ կ'ըլլան: Ես անգամ մը այնքան մեծ բոյն մը գտայ որ անոր մէջ պզտիկ ձեռքի կառք մը լեցնելու չափ խոտ և տերեւ կար, և այնպիսի ծածուկ տեղ մը շինուած էր, որ ոչ ոք կրնար տեսնել զայն մինչեւ որ ծառին վրայ չեկէր:

13. Այսպէս սկիւռները իրենց կակուղ և

տաք բոյներուն մէջ ապահով կ'ըլլան եւ կը քնանան և ուէ թշնամիէ գրեթէ վախ չեն ունենար :

14. Երբեմն սկիւռը այնքան երկար ատեն կը քնանայ, որ գետնին տակը պահած ընկոյզներուն և կաղիններուն ամէնը չուտեր : Այս պատճառաւ ընկոյզները երբեմն կը բուսնին և ծառ կ'ըլլան . և թէպէտ սկիւռը շատ ընկոյզ և կաղին կ'ուտէ՝ բայց շատ ալ ընկուղի և կաղինի ծառ կը տնկէ և անոնք կրնան մեծնալ և ծառ ըլլալ :

15. Սկիւռին միւր շատ լաւ կ'ուտուի և անոր միտովը շինուած կարկանդակը շատ ախորժելի է : Մորթն ալ շատ օգտակար է, վասն զի կակուղ եւ թեթեւ է եւ տաք կը պահէ, և անկէ թէ՛ կանանց և թէ՛ երիկ մարդոց համար մուշտակ կը շինուի :

ԱԷ. ԴԱՍ

Գե-ղե-ցիկ	Ըն-դար-ձակ	Զ-մեռ	Յանգ
Շար-ժում	Կար-կան-դակ	Փնտ-ռել	Կ-լոր
Կծ-կ-տած	Բռ-նել	Դուռ	Խիտ

ԴԱՇՏԻ ԱՌՆԵՏ (1)

1. Դաշտի առնէտը պզտիկ եւ գեղեցիկ կենդանի մըն է, և թէպէտ շատ բաներու մէջ սկիւռի պէս է, բայց անկէ շատ փոքր կ'ըլլայ և անկէ շատ աւելի կը քնանայ, և ոչ թէ ծառերու վրայ, այլ ցանգերու և ցախերու մէջ կ'ապրի :

2. Սկիւռի պէս անիկա ալ կակուղ մաշով պատած երկայն պոչ մը ունի, և քնացած ատենը պոչը գլխուն բոլորտիքը կը գալարէ : Պոչին մաղը սկիւռինն չափ խիտ և երկայն չէ :

3. Դաշտի առնէտն ալ սկիւռի պէս ճիւղերու մէջտեղ բոյն կը շինէ և երկու տեսակ բոյն ունի . մէկը ամառուան և միւրը ձմեռուան համար :

4. Ամառուան բոյնը ընդհանրապէս ցախերու ամենէն խիտ ճիւղերուն մէջտեղը կը շինէ և գետնէն միայն մէկ քանի ոտք բարձր կը գտնուի : Այս բոյնը պզտիկ և գեղեցիկ է

և գրեթէ կլոր: Երկայն խոտերէ և տերեւներէ շինուած եւ գեղեցիկ կերպով հիւսուած է:

5. Անգամ մը շատ գեղեցիկ կերպով շինուած դաշտի առնէտի բոյն մը ձեռքս անցաւ: Անոր դուռը խոտի քանի մը լայն տե-

ԴԱՇՏԻ ԱՌՆԷՏ

րեւներով ծածկուած էր, և դաշտի առնէտը երբ ուզէր անոր մէջը մտնել կամ անկէ ելլել, խոտը իր փոքրիկ մատերովը մէկդի կը քաշէր, և երբ թող տար, խոտը նորէն իր տեղը կուգար և դուռը լաւ մը կը ծածկէր:

6. Տարուան տաք ամիսներուն այսպիսի բոյնի մը մէջ կը բնակի եւ հոն ձագ կը բերէ:

7. Այս բոյնին մէջ բոլոր օրը կը քնանայ և միայն իրիկուան մութուն կ'արթընայ և ուտելիք փնտռելու համար դուրս կ'ելլէ: Դիտտ շուտ կը շարժի եւ ժիր է եւ այնպէս դիւրին և արագ կը ցատկէ ճիւղերու մէջ, որ խիստ քիչ անգամ կը բռնուի:

8. Անգամ մը դաշտի առնէտ մը վանդակի մը մէջ պահուեցաւ, և երբ փախչիլ ուզեց, անոր տէրը եղող տիկինը պոչէն բռնեց զայն. բայց դաշտի առնէտը պոչը այնպէս ուժով քաշեց, որ պոչին մորթը սկըթուեցաւ ելաւ և տիկնոջ մատերուն մէջ մնաց:

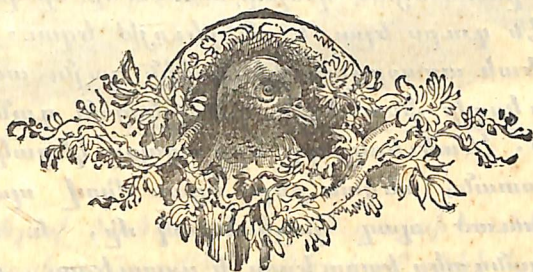
9. Բարեկամներէս ուրիշ մէկը ունէր իրենց ընտանեցած դաշտի առնէտ մը որ վանդակէն դուրս ելաւ և աներեւոյթ եղաւ: Ուրովհետեւ տղաքը շատ կը սիրէին զայն, տանը ամէն կողմը փնտռեցին, բայց չկրցան գտնել:

10. Հետեւեալ օրը երբ տղաքը կերակուրի նստան, սեղան բերուեցաւ մտով պատրաստուած պաղ կարկանդակ մը, և երբ կարկանդակը կտրուեցաւ և բացուեցաւ, տեսան թէ դաշտի առնէտը կարկանդակին մէջ տեղը կ'ծկտած պառկած և խորունկ քնացած էր:

11. Դաշտի առնէտը սկիւռէն շատ աւելի կը սիրէ քունը: Բոլոր օրը քնանալէն զատ, գրեթէ բոլոր ձմեռն ալ կը քնանայ եւ երբ

տաք օրեր պատահին, բոլոր ձմեռը միայն
երեք չորս անգամ կ'արթննայ:

12. Դաշտի առնէտը սկիւռի պէս իր
ձմեռուան բոյնը ամառուան բոյնէն շատ ա-
ւելի թանձր կը շինէ և ջանք կ'ընէ որ տաք
ըլլայ: Իր բոյնին մօտը գտնուած տեղ մը
ընկոյզ, խողկաղին, և արմտիք կը պահէ:
Երբ արթննայ, կ'երթայ կ'ուտէ եւ ետքը
գարձեալ բոյնը կը մօտէ կը քնանայ:

ԼԸ. ԴԱՍ

Հաս-նիլ	Ա-րագ	Պատ	Ա.ի
Կար-ծել	Ար-մուկ	Հարթ	Մաղ
Յի-չել	Պատ-կեր	Ա-ւե-լի	Մատ

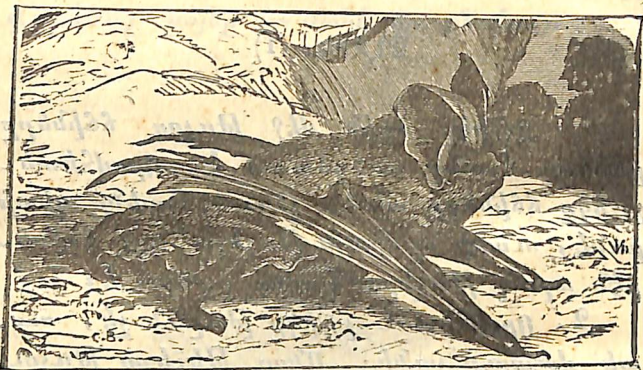
ՉԳՋԻԿ (1)

1. Չղջիկը օդին մէջ թռչող ճճիները
բռնելու համար ստեղծուած է: Որովհետեւ
չղջիկը ճճիները անոնց թռած ատենը պիտի
բռնէ, ուստի ոչ միայն թռչելու՝ այլ ճճինե-
րէն արագ թռչելու կարող ըլլալու է:

2. Որովհետեւ չղջիկը թռչուն չէ, ուս-
տի փետուր չունի: Անոր թեւերը թռչու-
նին թեւերուն պէս չէին կրնար ըլլալ: Բայց
ինչպէս թռչունին բազուկները թեւ եղած
են, չղջիկին բազուկներն ալ թեւ եղած են,
բայց ոչ թէ թռչունին թեւերուն պէս:

3. Եթէ չղջիկ մը վրայ նայիս, կամ
եթէ ողջ չղջիկ մը չկարենալով գտնել չըղ-
ջիկ մը պատկերին նայիս, պիտի տեսնես որ
անոր թեւերուն բոլոր ոսկորները խիստ եր-
կայն են: Չղջիկին ափին ոսկորները և մա-
տերուն յօդուածներն ալ երկայն են:

4. Ենթադրենք թէ քու թեւերդ այնպէս երկայն ըլլային որ ոտքի վրայ կեցած ժամանակդ դաստակներդ (պլիքք) ծունկերուդ և արմուկներդ ալ գլխուդ գաղաթը հասնէին: Այն ատեն թեւերդ քու մեծու թիւնդ ունեցող չղջիկի մը թեւերուն չափ երկայն պիտի ըլլային:

ՉՂՋԻԿԻՆ ԳԱԼԵԼԸ

5. Դարձեալ, ենթադրենք թէ քու ձեռքիդ ամբիւն ոսկորները գրեթէ քու իրանիդ (կէօվտէ) չափ երկայն, և մատերուդ յօդուածները անոնց կէսէն աւելի երկայն ըլլային, այն ատեն քու ձեռքդ չղջիկին ձեռքին համեմատութիւնը պիտի ունենար:

6. Այն ատեն եթէ դուն չորս ոտք երկայնութիւն ունենալով թեւերդ երկու կողմ բանայիր, ձախ մատերուդ ծայրէն

մինչեւ աջ մատերուդ ծայրը երեսուն մատ երկայն պիտի ըլլար:

7. Հիմա մատերդ տարածէ և պիտի տեսնես որ մատերուդ ամբիւն վաղած տեղը կտոր մը մաշկ կայ: Եթէ այս մաշկը մատերուդ ծայրը հասնելու ըլլար, քու ձեռքդ բաղին ոտքին պիտի նմանէր:

8. Սրդ, չղջիկին թեւը ճիշդ այս կերպով շինուած է, միայն թէ մատերուն ոսկորները շատ աւելի երկայն են, և ամբիւն ոսկորներն ալ մինչեւ արմուկը յօդուածներ չունին:

9. Եւ թող քու բթամատդ (պաշփարմագ) հիմակուան եղածին չափ մեծ ըլլայ, բայց անոր եղունգը կեռի մը պէս ծուռ, ուժով և սուր մագիլ մը ըլլայ:

10. Կը յիշես թէ թռչող սկիւռը երբ սրունքները բանայ, մէկ ծալք մաշկ կայ որ քովէն բոլոր ոտքերուն կը հասնի:

11. Չղջիկն ալ այս ձեւ մաշկ մը ունի, բայց անոր մաշկը շատ բարակ եւ աւելի լայն է: Ասկէ զատ, չղջիկը երկայն պոչ մը ունի, և այն մաշկը մինչեւ պոչին ծայրը կը հասնի:

12. Հիմա ինքզինքդ չղջիկի մը պէս երեւակայէ և տես թէ ինչ ձեւ պիտի առնես: Չորս ոտք երկայն պիտի ըլլաս եւ

Թեւերդ բացած ատենդ մինչեւ մատերուդ ծայրը երեսուն ոտք երկայնութիւն պիտի ունենաս: Միջամատդ վեց ոտք երկայն պիտի ըլլայ եւ գրեթէ չորս ոտք երկայնութիւնով պոչ մը պիտի ունենաս, եւ ձեռքիդ մատերը և ոտքերուդ մատերը և պոչդ թուղթի հաստութիւնով մորթի մաշկով մը իրարու կցուած պիտի ըլլային:

ԼԹ. ՊԱՍ

Դի-տել	Բա-հա-լի	Փաթ-թել	Ձայն
Նետ-ու-լի	Ժա-մա-հակ	Նե-տել	Բա-րակ
Վախ-հալ	Վամ-փիր	Ա-կանջ	Մահ

Զ Ղ Զ Ի Կ (2)

1. Շատ տեսակ չղջիկ կայ եւ անոնցմէ ոմանք Անդղիոյ մէջ կը գտնուին: Ասոնցմէ մէկուն կ'ըսուի Երկայնականջ չղջիկ, որ այն երկրին ամէն կողմը կը գտնուի:

2. Այս չղջիկը ընդհանրապէս իրիկուան մութուն թռած ժամանակը կը տեսնուի. այն ատեն որս կը փնտռէ, և երկու բանալիներուն իրարու քսուելէն յառաջ եկած ձայնին պէս բարակ եւ սուր ձայն մը կը հանէ:

3. Արդ չղջիկները ճանճերով եւ ուրիշ ճճիներով կը սնանին, բայց երբ ձմեռը բուր ճճիները կը մեռնին, չղջիկները ի՞նչ կ'ընեն:

4. Սկիւռը և դաշտի առնետը ընկոյզ և խողկաղին կը պահեն, և ձմեռը անոնցմով կը սնանին: Բայց թերեւս մէկը խորհի թէ չղջիկները չեն կրնար ողջ ճճիները պահել, ձմեռը բնաւ ուտելիք չեն կրնար գտնել եւ

ՉԴ, ԶԻԿՆԵՐ

մար՝ ծառի վրայ գտնուած ծակ մը կամ ամբարանոց մը, կը գտնէ և հոն տեսակ մը թմրած վիճակի մէջ առանց ուտելու և գրեթէ առանց շնչելու ձմեռը կ'անցընէ:

6. Չղջիկները այս վիճակին մէջ և ամէն ատեն երբ հանգիստ կ'ընեն, իրենց ոտքերուն մատերուն եղունգներէն գլխիվայր կը կախուին, և տաք մնալու համար ալ իրենց թեւերը իրենց մարմնոյն բոլորաւ կը փաթթեն, և մինչեւ որ օդերը տաքնան երբեք չեն շարժիր:

ՎԱՍՄԻՐ ՉԴ, ԶԻԿՆԵՐ ԳԼՈՒԽԸ

7. Երբ գարունը գայ և ճճիները դարձեալ երեւան ելլեն, չղջիկը իր քունէն կ'արթըննայ և առաջուան պէս ուտելիք փնտռելու կ'երթայ:

8. Կան մարդիկ որ չղջիկէն շատ կը վախ-

նան և կ'երեւակայեն թէ անիկա զիրենք պիտի խածնէ կամ պիտի խայթէ: Բայց չըղջիկը խայթոց չունի և չկրնար մէկուն փնաս տալ, և անոր ակռաները այնքան փոքր են, որ եթէ քու մատդ խածնելու աշխատի ալ՝ դրեթէ չես զգար խածնելը:

9. Ուստի եթէ չղջիկ մը գտնես, անոր դպչելու ամենեւին մի վախնար, քանզի անիկա ոչ մէկ կերպով մը կրնայ քեզի փնասել: Դուն անկէ վախնալու պատճառ չունիս, բայց անիկա քեզմէ վախնալու շատ պատճառներ ունի:

10. Վնաս մի տար անոր, այլ անոր կապուղ մորթը և փայլուն աչքերը դիտէ եւ տես անոր մեծ թեւերը և ետքը թող տուր որ երթայ: Պէտք է որ օդին մէջ նետես զայն, քանզի անոր սրունքները շատ կարճ եւ թեւերը շատ երկայն ըլլալուն համար չկրնար հարթ գետնէն ելլել թռչիլ:

11. Մարդիկ չղջիկները շատ անգամ յատուկ կը պահեն: Անոնք շուտով մարդու կը վարժուին և անոր ձեռքէն կերակուր կ'ուտեն:

12. Ես անգամ մը չղջիկ մը պահեցի ապակեայ սնտուկի մը ներքեւը քանի մը ամիս: Ուտելու համար անոր խոշոր եւ կանաչ ճանճ կու տայի: Մէկ օրը երեսուն քառասուն ճանճ կ'ուտէր: Ճանճ բռնելու երբեք չէր աշխատեր, բայց կը սպա-

սէր որ ճանճ մը իրեն բաւական մօտ երթար, և այն ատեն յանկարծ անոր վրայ կը նետուէր և կ'ուտէր:

13. Դաշտերու մէջ տեսակ մը չղջիկ կը գտնուի որ անասուններու եւ երբեմն ալ մարդոց շատ փնաս կու տայ: Ասոր վամբիր չղջիկ կ'ըսուի որ գիշերները կը թռչտի, և կու վու մը կամ ձիու մը վրայ կայնելով կը խածնէ եւ անոր արիւնը կը ծծէ եւ շատ անգամ խեղճ կենդանիներուն մեծ փնաս կու տայ:

14. Այս չղջիկները գիշերները գոմերը կ'երթան և հոն գտնուող կենդանիներուն արիւնները ծծելով վերջապէս զանոնք բաւական կը նիհարցնեն: Երբ ոտքերը բաց քնացող մարդ մը գտնեն, անոր ոտքերուն մատերը կը խածնեն և արիւնը կը ծծեն:

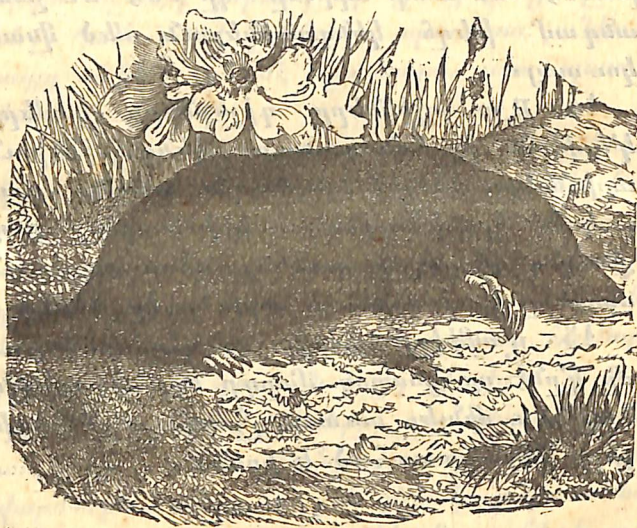
15. Վամբիրը ասիկա այնպէս կամացուկ մը կ'ընէ որ քնացող մարդը երբեք չարթննար, և մինչեւ առտու չհասկնար թէ գիշերը ինչ պատահած է իրեն:

Խ. ԳԱՍ

Խ-լուրդ	Նա-յիլ	Բո-նի	Ճամ-բայ
Շ-տե-մա-րան	Մա-րաւ	Թոյլ	Նե-տեղ
Պար-տա-կան	Փո-րեղ	Ի-րան	Ա-սեղ

ԽԼՈՒՐԴՆԵՐ (1)

ԽԼՈՒՐԴ

1. Խլուրդը շատ զարմանալի կենդանի մըն է։ Անոր իրանին և սրունքներուն ձևէն ուր ապրիլը, ակռաներէն ալ ինչ ուտելը կրնանք հասկնալ։

2. Գիտէք որ երբ կենդանի մը երկայն իրան, սրածայր քիթ և կարճ սրունքներ կ'ունենայ, կը հասկնանք թէ այդ կենդանին սողալով ծակերու մէջ պիտի մտնէ ելլէ։ Արդ եթէ խլուրդի մը նայելու ըլլաք, պիտի տեսնէք որ անոր քիթը շատ երկայն սրածայր, իրանը երկայն և կլոր եւ սրունքները շատ կարճ են։ Ասկէ կը հասկնանք թէ խլուրդը կրնայ ծակերու մէջ սողոսկիլ մտնել։

ԽԼՈՒՐԴԻ ՔԱՅԸ

3. Եթէ խլուրդին ոտքերուն նայելու ըլլանք, պիտի տեսնենք որ անոնց չորսն ալ մէկ չեն։ Թէպէտ ետեւի ոտքերը մուկի մը ոտքերուն չափ միայն զօրաւոր են, բայց առջեւի ծունկերը շատ կարճ, հաստ և զօրաւոր են։ Առջեւի ոտքերը լայն և մատերուն եղունգներն ալ շատ զօրաւոր և խոշոր են։

4. Երբ խլուրդը մատերը կը գոցէ, եղունգներուն ծայրերը գրեթէ իրարու կը դպչին և կրնայ ոտքը գործածել բահի (քիւրէք պէլ) մը պէս։ Եւ երբ կը բանայ, կըրնայ իր սուր եղունգները գործածել երկժանիի (չաթալ պէլ) մը պէս։

5. Արդ, խլուրդին ոտքերէն ուրիշ բան մըն ալ կը հասկնուի, այսինքն՝ ոչ միայն ծակերու մէջ սողոսկելով մտնելը, այլ գետնին տակը ծակեր փորելն ալ։

6. Ահաւաններէն ալ ինչ ուտելը կը հասկընանք: Խլուրդին ահաւաներուն ամէնն ալ կատուին ահաւաներուն պէս սուր և սրածայր են, և ասկէ կը հասկցուի որ խլուրդը կենդանի բաներ կ'ուտէ: Բայց անոր ահաւաները այնպէս բարակ են որ մանր ճերմակ ասեղի ծայրին կը նմանին, և անկէ կը հասկըցուի որ խլուրդը ոսկրուտ կենդանիներ չբռնէ:

7. Այսպէս յայտնի կ'ըլլայ որ խլուրդները պիտի կրնան գետնին տակը ապրող և ոսկոր չունեցող կենդանիները բռնել: Եւ գետնին տակը ապրող և ոսկոր չունեցող կենդանիները՝ միայն ճճիները և որդերն են, և կը հասկցուի որ խլուրդին կերած բաները ասոնք են:

8. Եթէ գետնին տակը գտնուող խոնաւ և մութ մառանի մը մէջ ապրելու ստիպուած ըլլայինք, բնաւ պիտի չախորժէինք, բայց խլուրդը այսպիսի կեանք մը անցընելու համար ստեղծուած ըլլալով՝ եթէ ստիպուէր արեւին ճառագայթներուն տակը ապրելու, այնպէս պիտի զգար՝ ինչ որ մենք պիտի զգայինք եթէ գետնին տակը ապրելու ստիպուած ըլլայինք:

9. Խլուրդը գրեթէ իր բոլոր կեանքը գետնին տակը կ'անցընէ, հողին մէջը երկայն ճամբաներ կը բանայ և փորած հողը

դուրս կը թափէ ատեն ատեն: Այս հողերը կը կազմեն փոքր դէզեր որոնք կ'ըսուին խլուրդի բլուրներ և արտերու մէջ շատ կը գտնուին:

10. Խլուրդը որդերով և ճճիներով կ'ապրի և զանոնք կը գտնէ իր փորած հողին մէջը ուր ճամբաներ չինած է: Խլուրդը միշտ անօթի է եւ խիստ շատ ճճի կ'ուտէ: Եթէ խլուրդ մը պահելու ըլլայիր, բոլոր օրը եւ թերեւս բոլոր գիշերը աշխատելով հողը փորելու և զանիկա կշտացնելու չափ ճճի գրտնելու էիր: Երբ խլուրդը որդ մը կամ ճճի մը կը գտնէ, իր առջեւի ոտքերովը բերանը կը խօթէ զայն և մէկ ըրպէի մէջ կ'ուտէ:

11. Խլուրդը ոչ միայն միշտ անօթի է, այլ խիստ ծարուծիւն ալ զգացող կենդանի մըն է, և իր փորած ճամբաներուն քովը փոսեր ալ կը փորէ եւ իրեն ջուր կը պատրաստէ:

ԽԱ. ԴԱՍ

Ձայն	Կա-տա-ղի	Դիւ-րին	Սեն-եակ
Լ-սեւ	Կ-տոր	Ե-րես	Ճամ-բայ
Հա-մար-ձակ	Յար-ձա-կիւ	Հոտ	Թան-ճը
Ար-դի-լեւ	Թարմ	Կողմ	Սա-ռիւ

ԽԼՈՒՐԴՆԵՐ (2)

1. Խլուրդին նայելով ուրիշ բան մըն ալ կը հասկնանք: Եթէ չենք գիտեր թէ կենդանիին ո՞ր կողմը նայելու ենք անոր աչքերը տեսնելու համար, չենք կրնար անոր աչքերը տեսնել, և երբ ճիշդ աչքերուն տեղն ալ եթէ նայինք, աչքերը շատ մանր և խիտ մազերու տակ ծածկուած ըլլալուն համար գիւրին չէ զանոնք գտնել:

2. Ասկէ կը հասկցուի որ խլուրդը իր ուտելիքը գտնելու համար աչքերուն կարօտ չէ: Կատունները կրնան մութի մէջ տեսնել, վասն զի մինչև որ չտեսնեն՝ չեն կրնար իրենց որսերը բռնել: Առնետները և մուկերը կըրնան մութի մէջ տեսնել, քանզի եթէ չտեսնեն՝ չեն կրնար իրենց ուտելիքը գտնել, ուստի անոնց աչքերը խիտ խոշոր են: Բայց խլուրդին աչքերուն այնպէս մանր և մազերուն

ներքեւը այնպէս ծածկուած ըլլալն կը հասկընանք թէ այդ կենդանին պէտք չունի մութի մէջ տեսնելու:

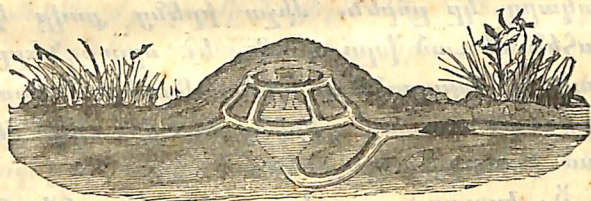
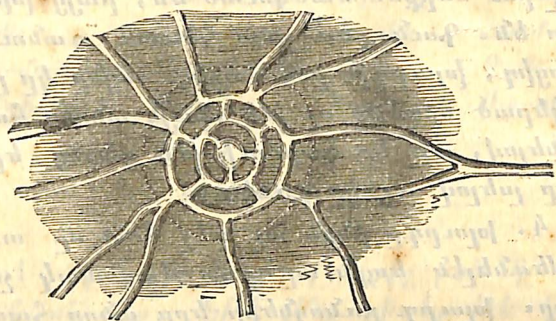
3. Ականջներն ալ թէեւ աչքերուն պէս մազերու ներքեւ ծածկուած են, բայց խիտ սուր են: Դուն դեռ շատ հեռուն գտնուած միջոցիդ, խլուրդը քու ոտքիդ ձայնը կը լսէ, և կերած որդերը ոչ թէ միայն անոնց հոտը առնելով, այլ կը կարծուի թէ անոնց երեւոյթը լսելով ալ կը բռնէ:

4. Խլուրդը ինքն ալ գէշ հոտ մը ունի, և մեռնելէն ետքն ալ շատ ժամանակ չերթար: Խլուրդ բռնողները երբ անոր համար թակարդ կը լարեն, միշտ իրենց քովը կը պահեն մեռած խլուրդ մը, եւ որսորդները, որպէս զի խլուրդները իրենց մատերուն հոտը չկարենան առնել՝ իրենց ձեռքը այդ մեռած խլուրդին կը քսեն:

5. Խլուրդը շատ կատաղի կենդանի մըն է և մեծ քաջութիւնով կը կռուի: Եթէ գետնին տակը գտնուող ճամբու մը մէջ երկու խլուրդներ իրարու հանդպին՝ միշտ կը կռուին մինչեւ որ իրենցմէ մէկը մեռնի, և ողջ մնացողը իր զօրաւոր ճիրաններովը մեռնող խլուրդը կը պատռէ, կտոր կտոր կ'ընէ և կ'ուտէ:

6. Խլուրդը մինչեւ անգամ մարդու վրայ ալ յարձակած է: Մուր ակռաներովը անոր

մորթը կը խածնէ, եւ մարդ մինչեւ որ ինքզինքը անոր ակռաներէն ազատէ, խլուրդը կրնայ ակռաներովը լաւ մը վերաւորել մարդը:

ԽԼՈՒՐԴԻՆ ԱՄՐՈՅԸ

7. Խլուրդին մազը խիստ կակուղ և մետաքսի պէս է, և փոխանակ կատուին եւ մուկին մազերուն պէս դէպի ետ պառկած ըլլալով՝ ցից և կանգուն կը մնայ: Այսպէս առանց իր մազերէն արգիլուելու, կամ առանց զանոնք աւրելու, խլուրդը գետնին տակը գտնուող իր ճամբուն մէջ կրնայ թէ՛ առաջ եւ թէ՛ ետ երթալ:

8. Խլուրդին ճամբաները գետնին տակը ամէն կողմ կ'երթան: Երբեմն գետնին մակերեսին շատ մօտ, երբեմն ալ շատ խորը կը գտնուին:

9. Ամառ եղանակին մէջ խլուրդը գետնին երեսին մօտ կը գտնուի, վասն զի շատ ճճիներ գետնին մէջ քանի մը մատ միայն խորը կը գտնուին և խոտի և ցորենի արմատներով կ'ապրին: Այս ճճիները բերքերուն շատ վնաս կու տան, և խլուրդը այդ ճճիները ուտելով շատ օգտակար կ'ըլլայ երկրագործներուն:

10. Չմեռը հողը ցուրտ եւ կարծր կերպով սառած ըլլալուն համար ճճիները եւ որդերը կը ստիպուին գետնին տակը աւելի խորը երթալու: Այն ատեն խլուրդն ալ առնոց ետեւէն կ'երթայ, ուստի ճմեռը շատ քիչ անգամ նոր շինուած խլուրդի բլուր կը գտնուի:

11. Չենք դիտեր թէ խլուրդը այս մութ ճամբաներուն մէջ ինչպէս կը գտնէ իր ճամբան: Բայց մենք ինչպէս որ դիւրաւ կը գտնենք մեր ճամբան փողոցներու մէջ, առնիկա ալ այնպէս դիւրաւ կը գտնէ իր ճամբան:

12. Այս ճամբաներէն ոմանք անոր բոյնը կ'երթան: Խլուրդին բոյնը ընդհանրապէս ծառերու կամ մացառներու արմատներուն ներ-

քեւը կը գտնուի եւ շատ զարմանալի կերպով շինուած է: Մէջտեղը կը տեղ մը կայ եւ անոր մէջ խոտէ շինուած պզտիկ բոյն մը կը գտնուի:

13. Խլուրդին գետնին տակը ունեցած ճամբաներէն ոչ մէկը շիփշիտակ անոր բոյնը կ'երթայ, բայց այնպիսի կերպով մը այս կողմը կամ այն կողմը եւ վեր վար կ'երթան, որ խլուրդէն զատ ոչ մէկ կենդանի բոյնին ճամբաները կրնայ գտնել:

ԽՔ. ԴԱՍ

Ա-ղա-տիլ	Ի-րան	Խո-թել	Ոգ-նի
Ու-տիլ	Բա-ղէ	Գոր-չուկ	Փ-չոտ
Ձ-գել	Մէջ-տեղ	Գլ-խա-ւոր	Ճ-ճի

ՈՂՆԻՆԵՐ (1)

1. Ողնին ճճի ուտող կենդանիներուն ամենէն մեծն է, եւ շատ զարմանալի կենդանի մըն է:

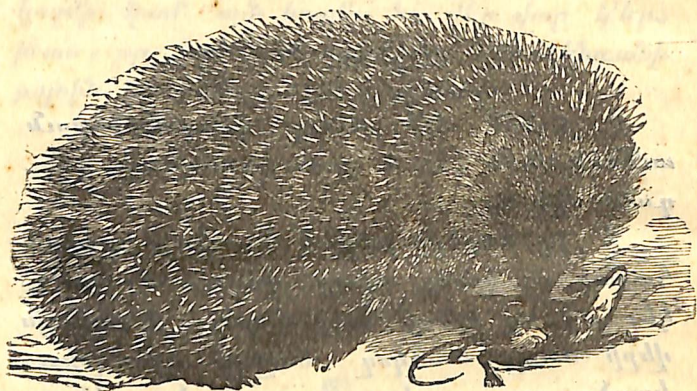
2. Իր ոտքերը բարակ եւ տկար բլլալուն համար ո'չ կրնայ արագ վազել, ո'չ ցատկել ո'չ ալ կրնայ հողը փորել: Մարմնոյն վերի մասը ծածկող մազերը շատ խիտ, կարծր, զօրաւոր եւ սուր ու սրածայր են:

3. Այս մազերուն փուշ կ'ըսուի եւ անոնց ամէնքը մարմնոյն վրայ այնպէս հաստատուած են, որ ողնին զանոնք ուղածին պէս կը տնկէ կամ կը պառկեցնէ: Մարմնոյն տակի մազերը երկայն եւ կակուղ են, եւ ողնին ինքզինքը այնպէս կըսկլոր կրնայ ընել որ փուշերէն զատ բան չերեւնար:

4. Ողնին երբ այսպէս կըսկլոր կ'ըլլայ գլուխը եւ ոտքը ներս քաշած, ճիշդ փշոտ գնտակի մը պէս կ'երեւայ:

5. Ինչո՞ւ համար են այս փուշերը, եւ ինչո՞ւ ողնին կրնայ կլոր գնտակի մը ձեւն առնել:

6. Պատճառը սա է: Հին ժամանակները երկրիս երեսին վրայ հիմակուրնէ շատ աւելի գիշատիչ կենդանիներ եւ թռչուններ կը գտնուէին: Այնքան շատ գայլեր կը գրտ-

Ո Ձ Ն Ի

նուէին, որ ոչ ոք կրնար մինակ կամ առանց զէնքի անտառի մը մօտ երթալ: Աղուէսները եւ գորշուկները (փօրսուգ) հիմակուրնէ աւելի շատ, եւ վայրի կատունները, կղաքիսները (զէրտէվա) եւ կուզի (սանսար) տեսակէ եղող կենդանիներէն ոմանք ամէն թուփի տակ կը գտնուէին:

7. Այն ժամանակները արծիւներ, բազէներ եւ ուրիշ գիշատիչ կենդանիներ,

ցին եւ ուրիշ գիշատիչ թռչուններ ուտելիք գտնելու համար գիշեր ցորեկ կը պտըտէին, եւ բուերը գիշեր ատեն մէջտեղ գտնուող ունէ պզտիկ կենդանիի վրայ կը նետուէին:

8. Ողնին ուտելիք փնտռելու համար շատը գիշերները երեւան կ'ելլէ: Յորեկները տաք եւ ծածուկ տեղ մը կը քնանայ եւ իրիկուան մութէն ետքը մէջտեղ կ'ելլէ, եւ կ'ուտէ խխունջները, կողղինջները (սիւմիւք-լիւ պէօճէք) որդերը եւ ճճիները:

9. Այն ժամանակին շուներն անգամ հիմակուան շուներէն շատ աւելի վայրենի էին: Անոնց տէրերը խիստ քիչ անգամ ուտելիք կու տային անոնց, եւ շուները իրենց ուտելիքը իրենք գտնելու ստիպուած էին, եւ եթէ գտնէին կենդանիներ որոնք չկրնային իրենց ձեռքէն փախչիլ ազատիլ, շատ ուրախ կ'ըլլային:

10. Եթէ ողնին փուշեր չունենար, վայրի կենդանիներուն եւ գիշատիչ թռչուններուն երեսէն շատ վտանգներու պիտի ենթարկուէր:

11. Ողնին ոտքերը այնքան տկար են որ պիտի չկրնար շուտ վազելով անոնցմէ ազատիլ: Անիկա ճագարներու, առնէտներու կամ մուկերու պէս չկրնար ծակի մը մէջ փախչիլ, ոչ ալ սկիւռի պէս ծառերու վրայ ելլել:

12. Եթէ ողնիին կռնակին վրայի մազերը սուր փուշեր չըլլային, գայլերը, աղուէսները, շուները, կատունները, արծիւները և ուրիշ վայրենի կենդանիները եւ գիշատիչ թռչունները բոլոր ողնիները հարիւրաւոր տարիներ առաջ սպաննած և կերած պիտի ըլլային:

13. Անօթի աղուէս մը անգամ չկրնար ողնին բանալ եւ եթէ բանալու աշխատելու ըլլար՝ քիթը և ոտքերը պիտի արխնէին, բնաւ վնաս պիտի չկրնար տալ ողնիին եւ պիտի քաշուէր երթար:

ԽԳ. ԴԱՍ

Ձօ-րա-ւոր	Պա-տու-հան	Յն-ցու-իլ	Վ-նաս
Տա-նիլ	Վ-տանգ	Բաց-ուիլ	Տեղ
Պահ-ուիլ	Ար-թն-նալ	Եր-կիր	Դէշ

ՈՋՆԻՆԵՐ (2)

1. Կը տեսնես որ ողնիին փուշերէն ոչ միայն ողնիի վրայով՝ այլ ողնիին ապրած տեղերուն վրայով ալ տեղեկութիւն կ'առնենք: Այն փուշերէն կը հասկնանք աշխարհիս մէկ քանի մասերուն ատենօք վայրենի կենդանիներով և գիշատիչ թռչուններով լեցուն ըլլալը, և կը սորվինք թէ այս փուշերը ողնիին վրայ կը գտնուին, որպէս զի անիկա իր ուտելիքը փնտռած ժամանակը գիշատիչ կենդանիներէ չսպաննուի:

2. Ողնին որդերով և ճճիներով կ'ապրի, բայց անոր ակռանները չղջիկին և խլուրդին ակռաններէն շատ աւելի զօրաւոր են, և թէեւ խխունջը պատեան ունի, բայց ողնին կրնայ ուտել զայն:

3. Ողնին ալ սկիւռի եւ դաշտի առնէտի պէս դրեթէ բոլոր ձմեռը կը քնանայ: Թէեւ երկու երեք անգամ կ'արթննայ և ու-

տելիք կուզէ, բայց տեղ մը խխունջներ եւ ճճիներ պահած չէ որ ուտէ :

4. Բայց առանց ուտելիքի չմնար: Խխունջներն ալ ձմեռը կը պահուըտին եւ ծակի մը մէջ երբեմն շատ մը խխունջ կը գտնուի: Բայց ողնին անոնց պահուըտած տեղը կրնայ գտնել, եւ երբ արթննայ, խխունջներուն պահուըտած տեղը կ'երթայ և իր փորը կը կշտացնէ, և իրեն տաք բոյնը դառնալով նորէն կը քնանայ:

5. Ողնին փուշերը այնպէս զօրաւոր են որ շատ վտանգներէ կ'ազատեն զայն:

6. Ողնի մը կրնայ ինքզինքը բարձր ժայռի մը վրայէն կամ պատուհանէ դուրս նետել և երբեք չվնասուիլ: Նետուած ժամանակը գետակի մը պէս կըսկըր կ'ըլլայ եւ իր փուշերուն ծայրերուն վրայ կ'իյնայ:

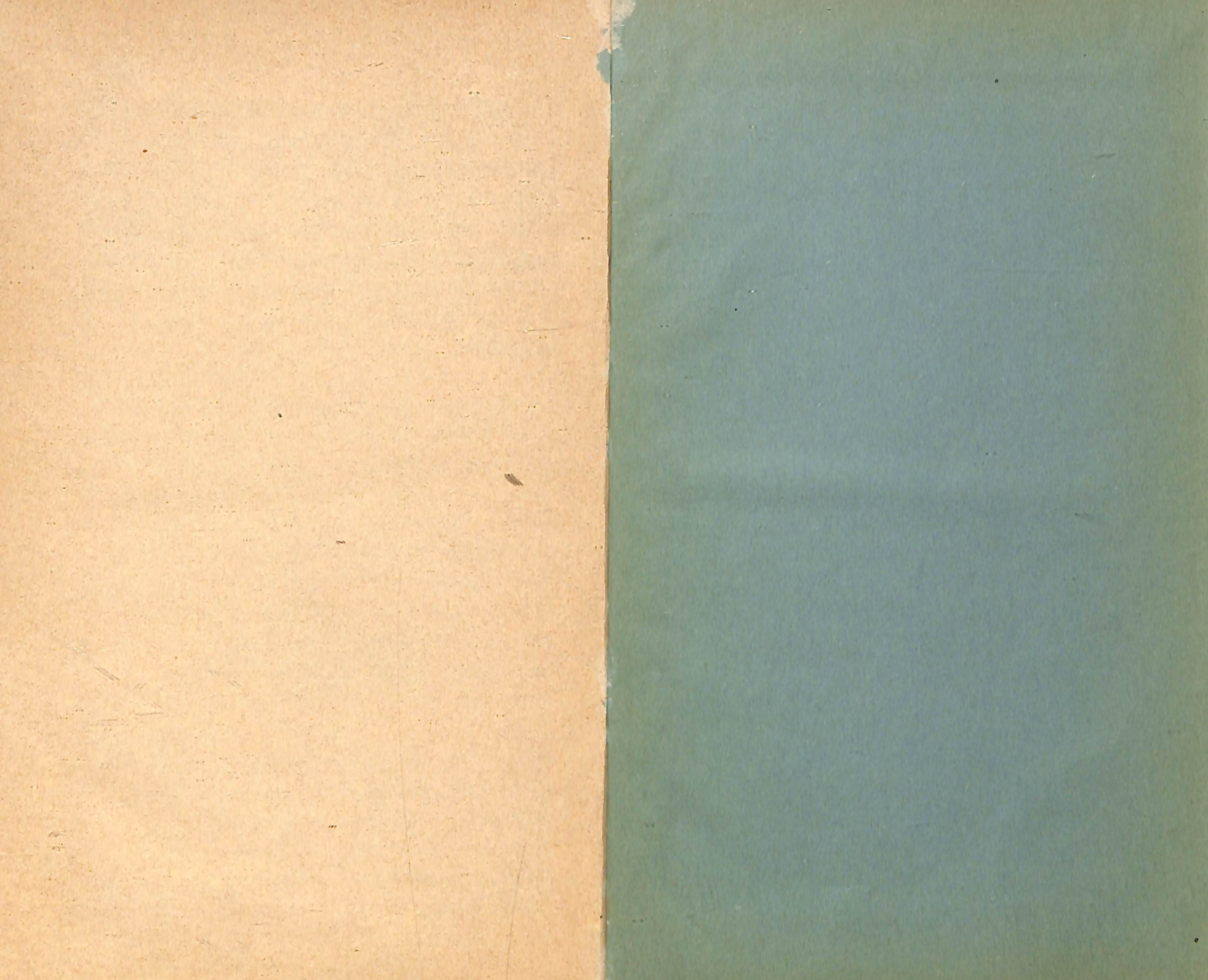
7. Այս փուշերը զսպանակի պէս գործ կը տեսնեն եւ ողնին կը պահպանեն իր խնայուն ցնցումէն, եւ երբ ողնին գետինը կը հասնի, երբեք վնաս չտեսներ, բայց կը բացուի եւ կը քալէ կ'երթայ:

8. Մնգամ մը անտառի մը մէջ պտըտած ժամանակ տեսայ ողնի մը դուրս ելլելը եւ ճամբուն վրայ վազելը: Իրիկուան մութը կոխած էր և հոն գտնուող մարդ մը ողնին դաշտի առնէտ կարծելով անոր ետեւէն վազեց եւ հաստ գաւազանով

մը երկու երեք անգամ զարկաւ ողնին:

9. Ողնին մեռածի պէս պառկեցաւ եւ այն ժամանակը անոր ողնի ըլլալը հասկըցայ: Ես առի և տուն բերի զայն և պարտէզիս մէջ դրի և հոն ատեն մը մնալէն ետքը կորսուեցաւ գնաց: Գաւազանի հարուածները կրնային կատու մը կամ պղտիկ շուն մը սպաննել, բայց երբեք վնասած չէին ողնին:

6207

0.

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0070424

